

**Gyivis, lelenc, zacis - állami
gondozottak felnőtt élete**

Jelige: HTR682

2023. 05. 10.

Tartalom

1	Bevezetés.....	2
2	A vizsgálat elméleti háttere.....	3
2.1	Társas tanulás a családban	3
2.2	A magyar állami gondozás.....	6
2.3	Pályaválasztás	7
2.4	Párválasztás	10
2.5	Családalapítás	13
3	Módszertani áttekintés	16
3.1	A kutatás célja és kérdései	16
3.2	A minta és mintavételi eljárás	17
3.3	A kutatás módszere	18
3.4	A kutatás helyszíne és ideje	19
3.5	Kutatási kérdések és hipotézisek.....	20
4	Elemzés	22
4.1	Korai emlékek.....	22
4.2	Pályaválasztás	26
4.2.1	Segítő szakmák.....	27
4.3	Párválasztás	28
4.3.1	Miért kötünk házasságot?.....	29
4.3.2	Kivel kötünk házasságot?.....	31
4.3.3	Destruktív házasságok.....	32
4.3.4	Válás.....	34
4.4	Családalapítás	35
4.4.1	Család intézménye	36
4.4.2	Anya-gyermek kötődése	37
4.4.3	Öröklés vagy környezet?.....	37
5	Összegzés	39
6	Felhasznált irodalom	42
7	Mellékletek.....	45
7.1	Plágiumkeresés eredménye.....	45
7.2	Interjúvázlat.....	45

1 Bevezetés

Ez a fejezet megegyezik a szerző Állami gondozottak szocializációja. - Kilátások a felnőtt életben címen benyújtott/megvédett szakdolgozatának/diplomamunkájának a fejezetével.

A kutatásomat annak szenteltem, hogy olyan sorsokat ismerjek meg, mint Twist Olivéré vagy éppen Jane Eyre-é. Gondolom, nem kell taglalnom, hogy gyerekkoruk egyáltalán nem mondható ideálisnak, de érdekel, hogy vajon felnőtt életük hogyan alakulhat?

Majd a későbbiekben jobban körvonalazódhat, hogy milyen hányatatott és kalandos életet élhetnek meg már egész kis korban is az emberek. Olyan állami gondozottakkal vettem fel a kapcsolatot, akik gyerekként nevelőszülőknél vagy nevelőotthonban éltek hosszabb vagy rövidebb ideig.

Ahogy a címben olvasható gyivis, lelenc zacis, vagyis állami gondozottak. Szeretnék egy kicsit jobban a fogalom mögé tekinteni, hogy kiket is tekinthetünk annak. Ez olvasható *A magyar nyelv nagyszótárában*: „Állami gondozott: 'vmilyen okból családi környezetében nem nevelhető s ezért állami intézményben v. államköltségen nevelőcsaládoknál elhelyezett gyermek.'” (Ittész, 2006, 547.o) Így minden gyermek, aki árva vagy kiemelték családi közegéből, állami gondozottnak minősül. Sok néven ismerhetjük a szakszavakon kívül őket. Gondolom többen találkoztunk már az alábbi fogalmak közül legalább eggyel: zacis, lelenc, gyivis vagy kóteres. Minél inkább elmerültem a témában, annál többször és gyakrabban futottam bele ezekbe a kifejezésekbe, amik a mai napig jelen vannak a köznyelvben.

Hazánkban az állami gondozottak napja október 7. Az itthon működő szervezetek és alapítványok ezen a napon felhívják a figyelmet az állami gondozásban élők helyzetére és biztatnak mindenkit, hogy támogassák adományokkal a gyerekeket. Mielőtt rátérnék a tanulmány lényegi részére, szeretném kiemelni, hogy az alapítványok és szervezetek milyen hatalmas munkát végeznek. Többek között szeretném megemlíteni az SOS Gyermekfalvak szervezetét, akik országszerte otthont biztosítanak a rászorulóknak. A gyerekeket nevelőszülői családokhoz és ifjúsági házakba helyezik, ahol biztonságos közeget biztosítanak számukra.

Emellett fontos szerepet játszanak az állami gondozottak elhelyezésében a Családsegítő szolgálatok. A szociális munkások és az irodákban dolgozó tanácsadók mind a gyerekek javát szolgálják és segítenek, hogy a családtól való elköltözés minél

gördülékenyebben és könnyebben történhessen meg. Az ő munkájuk elengedhetetlen és a gyerekek szempontjából is nagyon értékes.

2 A vizsgálat elméleti háttere

Ez a fejezet megegyezik a szerző Állami gondozottak szocializációja. - Kilátások a felnőtt életben címen benyújtott/megvédett szakdolgozatának/diplomamunkájának a fejezetével.

2.1 Társas tanulás a családban

Ahogy George Herbert Mead és a szimbolikus interakcionista elmélet követői gondolták, az ember társadalmi cselekvése a saját közegének utánzása alapján jön létre, aminek legfőbb színtere a család. „*A gyermek eljátssza, hogy anya, hogy tanító, hogy rendőr; vagyis különböző szerepeket játszik.*” (Mead, 1973, 191.o.). Ezt nevezi Mead *szerepjátéknak*. A gyermek látja, hogy az anyukája hogyan mos, főz, takarít, gondoskodik róla vagy testvéréről. Utánozza, ő is eljátssza, és közben tudatalattijában eltárolja. Így, amikor ezekre az információkra tényleg szüksége lesz és neki kell mosni, főzni, takarítani vagy gondoskodni egy gyermekről, pontosan tudni fogja, hogy hogyan is kell viselkednie. Egy struktúra alakul ki benne, ami alapján a társadalomba tud integrálódni. (Mead, 1973, 193.o.).

Ez az ideális helyzet. Sajnos akadnak olyan esetek, amikor az anyuka nem mos, főz és takarít, nem gondoskodik a gyermekről vagy egyszerűen nincs ott. Akkor mégis honnan tanulhatja meg ezeket a „fogásokat”? Dolgozatomban olyan eseteket vizsgálok meg közelebbről, ahol az alanyok gyerekként nem kaphatták meg azokat a – hagyományos családok gyermekei számára – alapnak tekinthető mintákat, amikkel könnyen boldogulhatnak a társadalomban.

Mead továbbá úgy gondolta, hogy a *szerepjáték* mellett a gyermekek énjének kialakulásában egy másik jelenség, a *szabályozó-játék* is jelen van. Életükben állandóan zajlik valami, ami hasonlít a szabályozó-játékhoz. Folyamatosan elfogadja azokat az attitűdöket, amelyek körülveszik, és átveszi azokat a szerepeket, amelyhez kötődő személyek valamilyen módon irányítják vagy befolyásolják őt. Nyilvánvalóan ezek kezdetben a szülők, nagyszülők, majd egy idő után az óvónők és tanárok lesznek. Ez a folyamat kezdetben elvont módon hat rá. A gyermek bevonul a szabályozó-játékba, ami egy társadalmi szituációt fejez ki, amelybe könnyen és teljes mértékben be tud vonódni. Ez az időszak az, amikor a gyermek szeretne „valahova tartozni”, és így csatlakozik olyan szervezetekhez, amelyek létrejönnek és megszűnnek. Ezek olyan egységekké válnak,

amelyek képesek működni az egészben, és ezáltal lehetővé teszik számára, hogy meghatározza viszonyát a csoportjához. Ez a folyamat jellemző része a gyermek erkölcsi fejlődésének, amikor a gyermek az adott közösség tudatos tagjává válik (Mead, 1973, 204.o.).

A szocializációval párhuzamosan fokozatosan kialakul az ember identitása is. Az élet különböző szakaszaiban az egyénnek számos kihívással kell szembenéznie az identitásának kialakítása és fejlődése során. Erik H. Erikson (2002) az életciklus elméletében részletesen leírja ezeket a kihívásokat és azok lehetséges eredményeit. Az első szakasz (1) az *Alapvető bizalom vagy alapvető bizalmatlanság*. Az első életévekben az újszülött teljesen a gondozókra van utalva, és az alapvető szükségleteinek való megfelelésük során kialakul a bizalom vagy bizalmatlanság érzése. A második szakasz (2) az *Autonómia vagy szégyen és kétség*. A kisgyermeknek fokozatosan lehetősége nyílik a világ felfedezésére és a saját akaratának kifejezésére. Az autonómiát támogató környezet segíti az egészséges fejlődést, míg a korlátozó vagy túlzottan szigorú környezet szégyen és kétség érzését okozhatja. A harmadik (3) a *Kezdeményezés vagy büntudat*. A gyermekkori korszakban a kezdeményezés és a kreativitás fejlődése fontos szerepet játszik az identitás kialakulásában. Sikeres kezdeményezések esetén az önbizalom növekedése következik be, míg a kudarcok büntudatot okozhatnak. A negyedik szakasz (4) az *Iparkodás vagy kisebbség*. Az iskoláskorban új kihívások jelentkeznek, és az egyén próbálja megtalálni helyét és szerepét a társadalomban. A sikeres teljesítés és a külső elismerés segíti az önbizalom növekedését. Az ötödik (5) *Identitás vagy szerepzavar*. A serdülőkorban az egyén keresi és alakítja saját identitását. A sikeres identitáskeresés eredménye az önismeret és a stabil identitás kialakulása, míg a sikertelenség szerepzavart okozhat. A hetedik (7) a *Bensőségeség vagy elszigetelődés*. A fiatal felnőttkorban az egyén kész arra, hogy másokkal való mély kapcsolatokat építsen ki. Sikeres bensőséges kapcsolatok esetén az egyén érzi magát kiegyensúlyozottnak és boldognak, míg az elszigetelődés szorongást és magányt okozhat. A hetedik (7) *Generativitás vagy megrekedés*. A középkorú felnőtt számára fontos a közösséghez való hozzájárulás és a saját életmű létrehozása. Sikeres generativitás esetén az egyén érzi, hogy értékes és hasznos tagja a társadalomnak, míg a megrekedés depressziót és érzéketlenséget okozhat. A nyolcadik (8) *Énteljeség vagy kétségbeesés*. Az idősebb felnőtt számára fontos, hogy visszatekintsen az életére és elégedettséggel tekintsen vissza arra, amit elért. Sikeres énteljeség esetén az egyén érzi, hogy élete értelmes volt és

teljesült, míg a kétségbeesés az önbizalom és az élet értelmének elvesztéséhez vezethet (Erikson, 2002).

A csalárendszer változatossága sok kutatásra ad lehetőséget a családszociológián belül. Ideális esetben a gyerekek az édesanyja a legfontosabb személy a korai években. Így az anya-gyermek kapcsolat nagyon intim és közeli viszonyt jelent és kapcsolatuk milyensége később is hatással van a gyermekre. A korai szocializáció szűk körben zajlik, kizárólag a családban. Vannak esetek, amikor ez a szakasz előnytelennek bizonyul. Gyakran megesik a családon belüli erőszak, megrontás (Giddens, 1995. 101.o.). Ezek a negatív és pozitív képek mind kihatnak a gyermek későbbi életére. Jon R. Conte és John R. Schuerman, a Chicagói Egyetem kutatói, a gyerekek megrontásának hatásait vizsgálták. Azt tapasztalták, hogy sok esetben a gyerekek depressziósak lesznek, félnek, dühösek és nem tudnak koncentrálni. Könnyen agresszívvá válnak, poszttraumás stressz tüneteit lehet észrevenni rajtuk, idegesek és testképzavarban szenvednek. Természetesen ezek később is hatással lesznek életükre és befolyásolják kapcsolataikat. (Conte & Schuerman, 1987)

Anthony Giddens elgondolkodott azon (1995, 88.o.), hogy milyenek lennének a gyerekek, akik felnőttek nélkül nőnének fel. Két történetet említ, amikor a gyermekeknek nem volt meg semmilyen lehetőségük az ideális fejlődésre. A két szélsőséges eset egyike az aveyroni vad fiú története. A fiú egy francia erdőből került elő, nagyjából 11-12 éves lehetett. Beszéde teljesen érthetetlen volt, inkább sikolyok voltak. Nem ismerte a civilizált világ semmilyen szokását, így a személyes higiéniát sem. Bekerült egy árvaházba, ahonnan eleinte sokszor megszökött, de szépen lassan megszokta az új közeget. Később Párizsba vitték, ahol próbáltak belőle embert faragni. Szobatiszta lett, megtanult felöltözni, de néhány szónál többet nem tudott megtanulni (Giddens, 1995, 88-89.o.).

A másik történet főszereplője Genie, aki csípő-rendellenességgel született. Édesapja úgy döntött, hogy fogyatékosként kezeli és bezárta egy szobába, ahonnan soha nem jöhetett ki és teljes sötétségben töltötte napjait. Tizenegy éven keresztül így élt, nem volt szobatiszta, nem hordott ruhát, hanem kényszerzubonyokban töltötte napjait. Emberi beszédet nem igen hallott, apja csak állati hangokkal kommunikált vele. Később édesanyja megszökött a házból és magával vitte Genie-t. Ekkor egy szociális munkás felfigyelt rá és kórházba vitte. Itt gyorsan fejlődött. Megtanult szépen enni és öltözködni, de nyilvános maszturbációjáról nem lehetett leszoktatni és beszélni sem tudott megtanulni (Giddens, 1995. 89-90.o.). Ezen szélsőséges esetek jól szemléltetik, hogy a szülők hiánya

és a bántalmazó környezet milyen hatalmas és behozhatatlan hátrányokat generál egy gyermek fejlődésében.

2.2 A magyar állami gondozás

„A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges” (A Magyar Köztársaság Alkotmánya, 67.§. (1) bek.). Ezt tekinthetjük alaptézisnek, ha nevelésszociológiáról beszélünk. Ezen jogszabály értelmében minden magyar gyermek számára biztosítva van a gondoskodás valamilyen formája. Nem számít, hogy a gyermek honnan érkezik, kik a szülei, nevelik-e vagy sem, a magyar állam védelme alatt áll. Itt a fontosabb kérdés, hogy mindez a gyakorlatban hogyan működik.

Nem szükséges hosszan taglalni, hogy a nevelés kérdése mennyire fontos és kiemelt. Talán az egyik legérzékenyebb helyzet, amikor neveltetésről kell dönteni. A bizonyos Salamoni kérdés nem egy modernkori problémakör. A legenda, mely szerint két anya közül kell kiválasztania a királynak az igazit, sok feldolgozásban létezik. Innen is látszik, hogy nemcsak írókat, hanem zeneszerzőket és festőket is megihletett az esemény. Ma már nem hasonló, drasztikus módszerrel döntenek a családsegítő szolgálatok és gyámhatóságok alkalmazottai, hanem a puszta tényeket figyelembe véve ítélik meg a gyermek helyét.

Az első gyermekvédelmi törvény hazánkban 1901-ben született meg. *„A talált, valamint a hatóságilag elhagyottaknak nyilvánított hét éven alóli gyermekek védelmére Budapest székesfővárosban és az ország különböző vidékein állami gyermekmenhelyek (lelenczintézetek) állítatnak fel. A vidéki állami gyermekmenhelyek a szükséghez képest fokozatosan rendszerint olyan helyeken állítatnak fel, hol bábaintézet van és a hol a gyermekmenhely életképes működését a helyi társadalom emberbaráti tevékenysége megfelelően biztosítja.” (1901. évi VIII. törvénycikk).* Ennek értelmében az állam magára vállalja a nélkülöző gyermekek gyámságát és biztosítja az otthonok működését.

Mindezek után a legnagyobb változást az 1997-es törvény jelentette. *„A gyermek családban történő nevelkedését segítő ellátást a gyermek és családja helyzetéhez, szükségleteihez igazodóan kell nyújtani. A családjából bármely okból kikerült gyermek biztonságát, korához és szükségleteihez igazodó gondozását, nevelését, egészséges személyiségfejlődését biztosítani kell.” (1997. évi XXXI. törvény).* Így azt pártolják, hogy

a gyermek minél hosszabb ideig maradhasson a vérszerinti szüleivel, hogy a családban nevelkedést támogassák, amíg az a legideálisabbnak tekinthető. Ha az egyéni elbírálást követően ez nem teljesíthető, akkor kerül otthonba vagy nevelőszülőhöz. Ebben az esetben is az utóbbira törekednek, hogy családi körben nevelkedhessen. Kutatásom interjúalanyai között van, akire az 1997-es törvény még nem vonatkozott és van, akire igen, így az állami gondozás több fajtáját is tudom vizsgálni.

Mindezek mellett az állam törekszik arra, hogy a testvéreket együtt helyezték el. Ezáltal a trauma feldolgozása könnyebben mehet végbe. *„Ha a gyermek testvérével/testvéreivel egy gondozási helyre kerül, valószínűsíthetőbb, hogy könnyebben átsegíthetik egymást a kialakult helyzeten.”* (Bálint, Hódi & Gál, 2018, 197.o). Később alanyaaim beszámolnak erről. (Ld. 4.1 fejezet)

Fontos az utógondozás, amire minden állami gondozott gyermek igényt tarthat 26 éves korig. *„A gyámhatóság által elrendelt utógondozói ellátás keretében a fiatal felnőtt számára utógondozást és szükség szerinti ellátást kell biztosítani.”* (2002. évi IX. törvény 38. §.53/A. §)

2.3 Pályaválasztás

A Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet, Budapest agglomerációjában kutatást végzett *A biztonság dimenziói és a pályaválasztás: A szülés-születés longitudinális kutatásának vonatkozó eredményei* címmel. A vizsgálatban megkérdeztek fiatalokat is a pályaválasztási motivációikkal kapcsolatban. Ezek voltak az alapvető indokok: olyat szeretett volna tanulni, ami fontos számára és érdeklő; olyat választott, ahova várhatóan fel is veszik és hogy később jó fizetésük legyen (Bóné, Hegedüs, 2018.).

A tanulmányom szempontjából a legérdekesebb kutatási kérdés az volt, hogy a szülők mennyire támogatták a pályaválasztásban. Érdekes nézőpont, hogy az anya és apa mennyire szól bele a már majdnem felnőtt döntésébe. Milyen elvárásokat támasztottak feléjük, mekkora teret engedtek a saját, önálló döntés meghozatalában és végül hogyan fogadták a végső határozatot. Ezek az eredmények születtek: az anyák rendszerint segítik a gyermeket a döntésben és érzelmileg támogatják őket, míg az apák a háttérbe húzódva szemlélik az eseményeket (Bóné, Hegedüs, 2018.).

Érdekes megfigyelésem volt, hogy az alanyaaim között sokan választottak segítő szakmát. A segítő szakmát választó személyek mögött húzódó motivációk igen változatosak. Az egyik ilyen az altruizmus. *„Az altruizmus olyan önkéntes viselkedést*

jelent, amely mások javát szolgálja, a jutalmazás reménye nélkül.” (Tomcsányi-Fodor, 1990, 21.o. idézi: Kovály, 2022). A másik motivációt szindrómás segítőnek nevezik. *„A tünetegyüttes azoknál a segítő foglalkozásúaknál alakulhat ki, akik számára hivatásuk választása és művelése, a „másokon segítség” belső szükséglete egy eszköz saját, labilis lelki egyensúlyuk fenntartásához.”* (Kovály, 2022). Ennek több fajtája van. Úgy vélem, hogy az alanyaim esetében ezek közül több „tünet” fellelhető. Ilyen például a kora gyermekkori sérülések, amikor a szülők érzelmi elutasításának lelki terhén próbál könnyíteni a kényszeres segítség által. Így a hivatás megválasztása egyfajta öngyógyításként funkcionál. Szintén jellemző lehet az egyenrangú kapcsolatok kerülése, az ingadozó önértékelés és a perfekcionizmus is (Kovály, 2022).

Bagdy Emőke úgy véli, hogy a segítő magatartásnak öt összetevője van, amelyek életünk folyamán többször aktiválódnak. Ezek az anticipálható következmények, a szocializációs minták, az adott helyzetben való felelősség nagysága, a vállalás megoszthatósága és az „együtt könnyebb” érzés. Azt is megállapította, hogy előzetes ismertség alapján könnyebben teszünk meg úgynevezett proszociális lépést (Bagdy, 1999).

A helper-szindrómát Jakabházi Béla Botond egyik tanulmányában igen pontosan határozta meg. *„A diszfunkcionális segítőkre jellemző tünetegyüttest Schmidbauer helper-szindrómának nevezte, amelyet az önfeláldozó magatartás egyik szélsőséges formájaként határozott meg. (...) Arra mutat rá, hogy vannak emberek, akik saját problémáikat, gyengeségeiket és segítségre szorulásukat a komolyan elkötelezett, mindig minden helyzetben a segítségre szorulókat megmentőjének álarca mögé rejtik.”* (Jakabházi 2015, 229.o.). Ilyenkor a segítő képtelen saját érzelmeit, szükségleteit kifejezni és beleépíti személyiségébe. A saját érzéseinek és fájdalmainak elkerülése érdekében segít másokon. Ennek hátterében lehet a gyermekkori elutasítás a szülők részéről. Kifelé úgy tűnik, mintha ő lenne a tökéletes és sérthetetlen segítő, miközben csak nem vesz tudomást saját nehézségeiről. A másokon való segítség erősíti meg őt és önértékelését is. Az önszeretete pedig fokozatosan csorbul (Jakabházi, 2015).

Az ilyen gyermekkori sérüléseknek sokféle oka létezik. A gyermekkori elutasítás, amikor a gyermek folyamatosan keresi az elismerést, hogy szükségük van rá, de soha nem nyer kielégülést e vágya. Hasonló következmény lehet a merev gondolkodás, amikor valami vagy jó, vagy rossz. Sokszor elfojtják érzelmeiket, hiszen nem épült ki olyan fokú önbizalom, hogy fel merjék azokat vállalni. Szintén nehézségként jelentkezhethet, hogy nem

tudnak kiegyensúlyozott kapcsolatot kialakítani másokkal, nehogy a társuk megismerje valódi énünket és gyengeségeinket (Jakabházi, 2015, 231-232.o).

Szintén okok lehetnek a rejtett nárcisztikus szükségletek. Ennek sok veszélye lehet, például, hogy mélységesen átérzi társai problémáit és könnyen sajátjaként kezeli azokat. Így nem a másikért, hanem önmagáért oldja meg őket. Nagyon fontos számára a környezetétől származó megerősítés, és ha bírálatot kap, könnyen lerombolhatja önbecsülését (Jakabházi, 2015, 232-233.o).

A harmadik ok az indirekt agresszió. Ilyenkor az illető nyílt kommunikációra képtelen, agresszivitása passzívan jelenik meg, hiszen a felettes-énje a feszültségének kieresztését nem engedi meg. Nagyon sokat pletykál, áskálódik és viszályt szít a közösségekben. Haragját és frusztrációit ritkán tudja feldolgozni és ez nem tűnik fel környezetének. A segítséget rendszerint elutasítja és dühösen reagál, ha bárki fel meri ajánlani neki (Jakabházi, 2015. 233-234.o).

Henri J. M. Nouwen katolikus pap, tanár és teológus, sokat foglalkozott pszichológiával és közösségekkel. A sebzett gyógyító című könyvében a terheitől megfáradt lelkipásztorról elmélkedik, és egy történettel szemlélteti. *„A történet szerint a Messiás a szegények között ül a városkapunál és abban különbözik a többi nyomorulttól, hogy míg azok egyszerre fedik fel minden sebüket, a Messiás egyszerre csak egy sebet kötözi, mert készenlétben áll: ha szólítja a feladat, indulnia kell.”* (Kovály, 2022, 26.o). Arról beszél, hogy a segítő szakmában dolgozó szakembereknek a legnagyobb kihívás a magány. Miközben emberek között van és segít rajtuk nap mint nap, neki is vannak fájdalmai és nehézségei, de ezekkel nem tud olyan szinten foglalkozni. Azt az időt, amit önmagára kéne fordítania, nem tudja teljesen megélni, hiszen akkor is ugrásra készen várja, hogy mikor lesz rá szüksége valakinek. Ezáltal könnyen és gyakran elszigetelődik és függővé teszi magát másoktól. Ez biztosít számukra egyfajta reményt, hiszen ezzel az önelemzést és önértelmezést segítik elő (Kovály, 2022, 26-27. o).

Bagdy Emőke egy gondolatban összefoglalja a pályaválasztás motivációit, ami az állami gondozott alanyaimnál is könnyen fellelhető. *„A pályaválasztásban lehetségesek tehát öngyógyító és szükségleti kielégülést kereső, kompenzációs törekvések, amelyek mind a segítő foglalkozásra való alkalmasság személyiségi feltételeit, mind a megfelelő önismereti (és terápiás) felkészülés saját élményű útjainak fontosságát hangsúlyozzák.”* (Bagdy, 1999).

2.4 Párválasztás

Bukodi Erzsébet *A házasságkötés időzítése az egyéni életútban* című tanulmányában arra keres választ, hogy mi befolyásolja a házasodási hajlandóságot és annak időzítését. Három tényezőt emel ki: a származás, iskolai karrierút és a munkaerő-piaci státus (Bukodi, 2001, 314.o). Mindhárom dimenzió izgalmas kérdés lesz az állami gondozottak életének alakulása szempontjából.

Több dimenzió is befolyásolja a nagy döntésnek meghozatalát, például kor, társadalmi közeg vagy akár a vallás. Max Haller szerint a családoknak a státusza nagyban meghatározza a fiatalok házasodási szokásait. Ezen belül is érdekes, hogy a családban milyen szerepet kapott az édesanyja és az édesapja. Milyennek látja az ő házasságukat? Mennyire tisztázott a háztartásban a kapcsolati összetartozás. Az apa családfői szerepe hogyan jelenik meg és a feleség státusza mennyire függ a férjétől (Haller, 1981, 778.o)?

Második befolyásoló tényezőként az iskolai karrierutat említi Bukodi, ami a házasságokban érettségként és humán tőkeként jelenik meg. Kijelenthető, hogy az oktatási rendszerben való hosszas részvétel negatív hatással van a házasodási valószínűségekre. Az iskolázottság képvisel egyfajta kulturális tőkét és előrejelzi a potenciális karrierlehetőségeket. Ezek az eredmények azt jelentik, hogy bizonyos esetekben minél iskolázottabb a partner, annál valószínűbb, hogy párja a ranglétrán társa felé fog tendálni és magasabb iskolai végzettséget akar majd szerezni. Így minél tanultabb valaki, annál kelendőbbnek bizonyul a házassági piacon (Bukodi, 2001. 318.o).

A munkaerő-piaci szerepvállalás inkább folyamatként tekinthető, mintsem egy döntésnek. A fiatal szépen lassan és fokozatosan munkavállaló vagy önálló vállalkozó lesz. Fiatalként nagyobb valószínűséggel kötnek azok házasságot, akiknek van valamilyen munkaerőpiaci tapasztalatuk. Ez az összefüggés az idő előrehaladtával megfordul és a nem dolgozók könnyebben kötnek házasságot, mint az aktív keresők. Ez azzal a társadalmi nyomással magyarázható, hogy a bizonyos kor fölötti nőtlenség és hajadonság inkább stigmát jelent, mint függetlenséget (Bukodi, 2001, 318-319.o).

Bukodi Erzsébet egy összesített táblázatban szemlélteti, hogy milyen elméleti háttere lehet annak, hogy kivel kötünk házasságot. Két irányvonalon indult el. Az első a csereelméletek, aminek képviselői Talcott Parsons és Howard Becker. Eszerint a feleség és férj származási helyzete hasonló, így ez pozitív homogámiát jelent. A feleség

foglalkozási státusza párjáéhoz képest rosszabb, vagyis ez negatív homogámiát jelent. Ez a hagyományos családmoddllre épül (Bukodi, 2002, 57.o)

A másikk irányvonal a gazdasági verseny vagy erőforrás-maximalizáló elméletek. Ezek Matthijs Kalmijn és Robert Oppenheimer névéhez fűződnék. Itt a feleség vagy férj származási helyzete azonos vagy jobb a másikkhoz képest. Itt pozitív homogámiát tapasztalunk, vagyis az ember a ranglétrán felfelé házassodik. Ugyanez vonatkozik a foglalkozási státuszra is. Így az iskolai életút egy U-alakú görbét mutat. Ez azt jelenti, hogy az iskola elvégzése után csökken, majd később ismét emelkedni fog (Bukodi, 2002, 57.o).

„(...) vannak bizonyos értékes tulajdonságok, melyek növelik a vonzerőt. Ezért az értékes tulajdonságokkal rendelkezők olyanokat választanak, akik szintén sok értékes tulajdonsággal rendelkeznek. Emiatt kialakul bizonyos mértékű homogámia, azaz korreláció a nő és a férfi tulajdonságai között.” (Lőrincz, 2006, 98.o) Ezen tézis szerint bizonyos tulajdonságok fogják felkelteni az érdeklődést a másikk emberben. Így vagyunk képesek dönteni, hogy az adott sokaságból ki az, akivel le akarjuk élni életünket.

Sajnos fontos tényező a destruktív házasságok dimenziója is. Tóth Olga *Erőszak a családban* című tanulmányában a családon belüli erőszakot vizsgálja. Külön foglalkozik a házastársak közötti konfliktusokkal és a gyermekbántalmazással is. Egy survey vizsgálattal mérték fel a felnőtt női népesség ezzel kapcsolatos nézeteit 1999-ben.

Először szeretnék a gyerek fizikai bántalmazásáról beszélni. Az alanyaim között számos példa van erre is. Tóth kérdőíves vizsgálatából kiderül, hogy társadalmunkban gyakran megesik a gyerekverés. Minden iskolázottsági csoportban, foglalkozásnál, lakóhelytípustól és vallástól függetlenül előfordul. A kutatók feltették a kérdést maguknak, hogy lehet-e összefüggés az anya gyerekkori bántalmazása és a saját gyerekének verése között. *„Az elemzés azt mutatta, hogy szoros összefüggés mutatkozott a két gyerekkori verésre és a jelenleg, szülői verésre vonatkozó kérdés között. Azok körében, akiket gyerekkorukban vertek kétszer olyan gyakori volt a saját gyerek bántalmazása, mint azok körében, akiket nem vertek. Tehát bebizonyosodott, hogy a gyerekkori szülői brutalitás áldozatai saját szülői életükben az átlagnál is magasabb arányban nyúlnak a gyerekverés fegyelmező eszközéhez.”* (Tóth, 1999, 18.o)

A gyerekek bántalmazásának egy másik fajtája a szexuális zaklatás. Tóth Olga kutatásában arra a kérdésre, hogy *„Előfordult-e Önnek gyerekkorában, hogy egy felnőtt*

szexuális módon próbált közeledni?” (Tóth, 1999, 20.o) a megkérdezettek 8 százaléka igennel válaszolt. Emellett érdekes összefüggés, hogy azok közül, akiket otthon rendszeresen vertek 30 százaléka átélte már szexuális zaklatást is (Tóth, 1999. 19-21.o). Alanyaik közül senki nem számolt be hasonlóról, de természetesen ez nem azt jelenti, hogy ne bántalmazhatták volna őket. Ez egy meglehetősen érzékeny téma, és sok fájdalmas emléket őrizhetnek, így lehet, hogy elhallgatták az információt.

Tóth Olga kutatásában feltette a kérdést, hogy hol lehet a választóvonal házastársi veszekedés és bántalmazás között? Pontos határt nem igazán lehet húzni. Kiderült, hogy a házastársi veszekedés rendkívül gyakori. Összesen 14 százalék gondolja úgy, hogy a veszekedések nem túl gyakran vagy kifejezetten ritkán fordulnak elő. A leggyakoribb okai a pénzügyek, gyereknevelés és a házimunka kérdése (Tóth, 1999, 26-28.o).

Ekkor térhetünk rá arra, hogy a veszekedés mikor fajul bántalmazássá. Erre a kérdésre a kérdőívben a válaszadók 1/3-a azt mondta, hogy a legtöbb házasságban előfordul, hogy a férj fizikailag bántalmazza feleségét.

Tóth Olga kutatásában megvizsgálta, hogy a megkérdezettek közül hányan tapasztaltak gyerekként a szüleik között fizikai erőszakot. Az eredmény meglehetősen volt, hiszen a válaszokból kiderül, hogy a lakosság több mint negyedének mindennapjaihoz tartozott a hangos veszekedés, esetleg az erőszakkal való fenyegetőzés. A minta 36 százaléka nőtt fel olyan családban, ahol akár tettelegességgig is fajult vagy a veszekedés félelmet váltott volna ki belőle gyerekként (Tóth, 1999, 30-31.o).

Fontos ezek mellett beszélnünk a válásról is. A házasságok felbomlásának és megromlásának több oka lehet. Nagyon gyakran a házasulandó ifjú pár nincs teljesen tisztában azzal, hogy mivel is jár egy házasság. Nem ismerik az előnyöket, hátrányokat, kötelezettségeket, jogokat és nem tudnak szabadulni saját elvárásaiktól és elképzeléseiktől. Ez természetesen nem igaz minden házasulandóra, de sokszor ez is állhat a válások hátterében (Lengyel, 1990. 77.o).

Lengyel Zsuzsa tanulmánya mutatja, hogy általában a nők nyújtják be a válást. 1990-es adat szerint a bírósági válások 70 százalékában a nő a felperes. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a nő kezdeményezné a válást (Lengyel 1990, 78.o).

2.5 Családalapítás

„Magyarország védi a házasság intézményét mint egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi.” (Magyarország Alaptörvénye Alapvetés L) cikk 1. cikkely) Eszerint a családok alapjának a házasságot tekintik, férfi és nő között. Így támogatja Magyarország kormánya a családban való nevelkedést, hiszen a család erkölcsi alapokon nyugvó önálló közösség (Bognárné, 2016, 2.o).

Megkülönböztethetjük az alábbi öt fajta családtípust. Az első a nukleáris család (családmag), ami kétgenerációs családot jelent. Ilyenkor a szülők és a gyermekek élnek együtt. A második a többgenerációs család. Ez azt jelenti, hogy legalább három generáció él együtt, a nagyszülők, szülők és a gyerekek. A következő a nagycsalád. Ez a kettőnél több gyermeket nevelő családokat jelenti. A negyedik az egyszülős család/csonkacsalád. Erről akkor beszélhetünk, amikor egy elvált vagy megözvegyült szülő egyedül neveli gyermekeit. Az ötödik típus a mozaik/patchwork/binukleáris család. Amikor a már elvált szülő új kapcsolatot alakít ki és újravezetődik (Bognárné, 2016, 2.o).

A családnak az egyik legfőbb feladata a szocializáció, hiszen ez a legkisebb kulturális, gazdasági és szociális egysége a társadalomnak. Alapvetően két tényező hat rá: (1) a rejtett, spontán megnyilvánuló, akaratlanul is közvetített hatások, ilyen lehet a kommunikáció és a családi légkör, valamint (2) a tudatos nevelési hatások. *„A család egyik legfontosabb szocializációs funkciója a beszéd, a kommunikáció megtanítása, hiszen a társadalomban e jelrendszer segítségével tud az ember boldogulni, kapcsolatot kialakítani és megtartani.”* (Bognárné, 2016, 8.o)

A családban megkapott minták és attitűdök adják meg a kezdőalapot az alapszemélyiség kialakulásához. Bognárné Kocsis Judit az alábbi tényezőket sorolja fel az eredményes szocializáció eléréséhez: testi közelség, fenntartás nélküli szeretet, optimális testi ellátottság érzése, biztonságérzet, családi és belső nyugalom és a szilárd értékrend közvetítése, vagyis a mintaadás (Bognárné, 2016, 8.o).

Az anyai gondozói viselkedés kutatásában sok állatkísérletet hajtottak végre. Talán a legdrámaibb és legmegosztóbb közülük Harry Harlow 1950-es majomkísérlete. Néhány majmot anyjuktól és társaiktól elkülönítettek és egy úgy nevezett „műanya” segítségével nevelték fel. Mikor először anyává váltak ezek az állatok nem tudták a

megszokott viselkedési formákat elvégezni. Nem szoptattak, ha kölykük sírt, nem reagáltak rá, és amikor csimpaszkodni próbált a kicsi, lesöpörték magukról. Egyszerűen nem voltak motiváltak az anyai viselkedésre. Akkor történt változás ezzel kapcsolatban, amikor már többször is szültek (Oláh, 2006, 344.o).

Mindezek mellett fontos meghatározni a családnak mint intézménynek az alapvető funkcióit. Ilyen a reprodukciós, vagyis biológiai funkció, ami a társadalom utánpótlását jelenti, a gazdasági funkció, ami szerint egy kis munkaközösség részei a családtagok. A következő feladat a tagok pszichés védelme, ami az érzelmi szükségleteket is kielégíti. Fontos funkció a betegek ellátása és az idős tagokról való gondoskodás, valamint a kulturális igény felkeltése és a szabadidő irányítása. Ezek mellett fontos feladata a családnak a tagjai életének irányítása és ellenőrzése, valamint a már korábban említett szocializációs és nevelési funkció (Bognárné, 2016, 13-14.o).

Az állami gondozottak esetében gyerekkorukban semmiképpen sem beszélhetünk a család ideális működéséről gyerekkori otthonukban. Ezt nevezzük diszfunkcionálisan működő családnak. *„A család diszfunkcionális működésének formája, amikor a szülők a gyermeknek megmerevedett és célszerűtlen viselkedési mintákat közvetítenek, megpróbálják lezárni határait a külső környezet hatásai elől, így belső egyensúlya nagyon instabillá válik.”* (Bognárné, 2016, 15.o) Emellett megemlíthetjük még a súlyosan diszfunkcionálisan működő családokat, amikor a tagok kevés figyelmet fordítanak egymás egyéni szükségleteire és érzékenységre.

Szintén fontos fogalom a hátrányos helyzetű család. Az alábbi esetekben beszélhetünk róla: (1) amikor a gyermek környezete miatt hátrányos helyzetbe kényszerül: nincs családja vagy deviáns környezetben él; (2) gyermek személyiségéből adódó: helytelen nevelés esetén, a gyermek is deviánssá válhat; (3) anyagi okok miatt: munkanélküli szülők, alacsony fizetés; (4) egészségügyi okok miatt: családtag vagy a gyermek betegsége; (5) a szülők alacsony iskolai végzettsége (Bognárné, 2016, 14-15.o).

Az állami gondozottak esetén felmerülhet a kérdés, hogy kihez tudnak jobban kötődni, az édesanyjukhoz vagy nevelőanyjukhoz? Gáspár Rita végzett egy kutatást, amiben az anya és gyermeke közötti kötődést hasonlítja össze örökbefogadott és vér szerinti gyerekek esetében. Egy száz fős mintán végzett kérdőíves kutatást, ahol 14 viselkedésforma mentén hasonlította össze az örökbefogadó és vér szerinti szülők értékeléseit. Arra számítanánk, hogy a szülőanya és gyermeke között erősebb és sokkal

intimebb viszony alakul ki, mint örökbefogadó anyák és gyermekei között. Az eredmények szerint a két csoport között nem voltak jelentős eltérések. *„Nem adódott nagy eltérés a vér szerinti és az örökbefogadott gyermekek viselkedésformái között a szülők értékelései alapján. Megállapítható, hogy a vizsgált családokban a gyermekek pozitív viselkedésformái gyakoribbak voltak, mint a negatív viselkedésformák.”* (Gáspár, 2017, 15.o)

Szintén Harry Harlow majomkísérletének egyik eredménye is ezt bizonyítja. Majmokat elszigeteltek anyjuktól és tásaiktól. Táplálékot egy „drótanyán” vagy egy „szőrányán” elhelyezett cumisüvegből kapták, a különbség mindössze anyaguk volt. A kicsik akkor is a szőrányán csimpaszkodtak, amikor a cumisüveg a drótanyán volt. Így látszik az, hogy nem az a lényeg, hogy honnan jön a táplálék, hanem a testi közelség és puhaság, amit a szőrányától kaptak meg a majmok. Hermann Imre ezt a jelenséget „megkapaszkodási ösztönnek” nevezte (Oláh, 2006. 345.o). Nem az a lényeges, hogy ki mit biztosít, hanem ösztönösen ahhoz ragaszkodunk, akitől megkaphatjuk a kényelmet és intimitást.

Ekkor még nem is beszéltünk arról, hogy a nevelőotthon — ami több alanyom lakóhelye volt gyermekkorában — falain belül hogyan is zajlik a szocializáció, édesanya hiányában. Körinek László egyik tanulmányában ezt a megállapítást hozta: *„A csecsemőotthonok „tömeggondozási” gyakorlata – legyen az higiéniai, fiziológiai értelemben a legtokéletesebb is – képtelen ugyanazt a stimulációt adni, amit a harmonikus anya-gyermek kapcsolat nyújt. Gareis/Wies úgy találja, hogy „egy családban felnőtt 14 hónapos csecsemő fejlettebb, mint egy 22 hónapos állami gondozott.”* (Körinek 1988, 36.o) Az anya hiánya pszichikai értelemben a kora-gyermekekori fázisban a legkártékonyabb.

Évtizedek óta vita folyik akörül, hogy a genetika vagy a környezet hatása erősebb a gyermek szocializációjában. Sok nézőpont létezik. Az egyik a Lorenz-Lehrman vita. Eszerint kétféle viselkedést különböztethetünk meg, az ösztönöset és a tanultat. Az ösztönös gének által meghatározott viselkedést jelent, ami nem változtatható meg. A tanult pedig a nevelésen és a saját tapasztaláson múlik, így ez folyamatosan és fokozatosan alakul és finomodik (Szokolszky, 2002, 54.o).

A Konrad Lorenz-féle megközelítés szerint a viselkedés külső és belső tényezők egyvelege. A belső eredetű viselkedést a génekben lévő információk tartalmazzák, míg a

tanult viselkedést a génekben lévő információk fogják befolyásolni. Így nem közvetlen irányítása van a génnek, hanem csak strukturális irányítást gyakorol (Szokolszky, 2002, 54-56.o).

Ezzel szemben Daniel S. Lehrman azt hangsúlyozta, hogy a gének nem tudnak semmilyen viselkedést meghatározni. *„Az interakciók szervezeten belüli szintjén a génproduktumok folyamatos interakcióban állnak egymással és a meglévő struktúrákkal, az interakciók magasabb szintjén pedig az organizmus áll folyamatos kölcsönhatásban a külső környezettel.”* (Szokolszky, 2002, 56.o) Így a viselkedésformákat ezeknek a kölcsönhatásoknak az összessége határozza meg (Szokolszky, 2002, 54-56.o).

3 Módszertani áttekintés

Ez a fejezet megegyezik a szerző Állami gondozottak szocializációja.- Kilátások a felnőtt életben címen benyújtott/megvédett szakdolgozatának/diplomamunkájának a fejezetével.

Ebben a szakaszban bemutatom, hogy milyen módszerek és technikák alapján elemeztem a mintát. Ismertetem a mintavétel körülményeit és módszereit.

3.1 A kutatás célja és kérdései

A kutatás célja, hogy megismerjem és megértsem az állami gondozottak felnőtté válásának nehézségeit. A megváltozott körülményeket egy gyerek hogyan érzékeli, éli meg és tudja esetleg előnyére fordítani. Kiemelt figyelmet fordítok a szülői minták hiányára és azoknak pótlására, hogy nevelőszülők vagy a nevelők mennyire tudják pótolni a szülőket, hogy a felnőtt életben ne szenvedjen semmilyen hátrányt. Célom bemutatni a nehézségeket, amiket a szülői kép hiánya vagy deviáns képe okoz. Emellett érdekel, hogy a rendszerből már kikerült felnőttek hogyan értékelik gyerekkorukat.

A kutatásban interjúalanyaim saját beszámolóit által ismerhettem meg életüknek körülményeit, sokszor tragikus gyerekkorukat. A szülői minták megléte ideális esetben az egész életünket behálózzák. Jelen van a pálya-, párválasztásnál és a családalapításnál is. Mennyire sikeres a pályaválasztás szülői támogatás nélkül? Milyen feleség/férj és szülő válhat belőlük a hagyományos minták hiánya mellett? Ezen dimenziókra kiemelt figyelmet fordítva próbálok megérteni a nehézségeket, amiket az állami gondozottak átélnek. Kutatási kérdéseim voltak: Milyen állami gondozottnak lenni? A felnőtt életben milyen hátrányokkal szembesülnek az állami gondozottak? A hiányos szülői mintákat hogyan pótolják az állami gondozottak? Az élet fontos megpróbáltatásainál milyen

hatással van az állami gondozottakra származásuk? Az állami gondozás tud azonos feltételeket biztosítani, amiket egy hagyományos családból származó megkap?

3.2 A minta és mintavételi eljárás

A kutatásomban olyan felnőttekkel készítettem interjút, akik állami gondozásban — gyermekotthonban vagy nevelőszülőknél — éltek és nőttek fel. Alanyaim között vannak olyanok, akik jelenleg is állami gondozásban vannak, mivel tanulnak, vagy utógondozói ellátásban részesülnek. A mintám korcsoport szempontjából változatos lett, így van, akire az 1997-es törvény még nem vonatkozik és van, akire igen. Vegyesen vannak nevelőszülői házból származó és nevelőotthonos alanyaim a *Mellékletek* fejezetben található táblázatban. A nevek természetesen anonimizáltak, így álneveket használok.

A nemek megoszlása szerint 7:3 arányban vannak túlsúlyban a nők. Két esetet leszámítva mindenki volt már életében házas vagy jelenleg is az, és gyermekei is vannak. Így szeretném szemléltetni a családalapítási motivációkat a későbbiek folyamán. A mintából kitűnik, hogy az alanyok fele elvált. A mintavétel elején erre az arányra nem számítottam, de sok új kutatási kérdést felvetett bennem a házassági tendenciákkal kapcsolatban.

A legnehezebb feladatnak az alanyok felkeresését gondoltam, de kellemesen csalódtam. A szocializáció sikerességének tudom be azt, hogy sok emberről a környezetben nem is tudtam, hogy állami gondozott volt.

Szerencsés helyzetben voltam, hiszen az ismerősi köröm is tudott ajánlani alanyokat és egy közösségi média felületen megosztott hirdetésemre is többen jelentkeztek. A Veszprémi Családsegítő Szolgálat munkatársai nagy segítségemre voltak az érintettek megkeresésében. Nagyon szívesen beszéltek velem az alanyok, ami a szociális munkások felé tanúsított bizalom nélkül nem valósulhatott volna meg. Az interjúk elkészítésének körülményeit, helyszínét és idejét később ismertetem (Ld. a 3.4. rész.).

Az interjúk készítése közben többen mondták, hogy Balatonkenesén vagy Balatonalmádiban voltak nevelőotthonban és később itt telepedtek le, így számomra könnyen elérhető alanyoknak bizonyultak. Sokan említették Fótot is, ahol gyerekként voltak és mindenki, kivétel nélkül szerette a nevelőotthonos éveket. Ekkor gondolkodtam el, hogy vajon a nevelőszülő vagy nevelőotthonos állami gondozásból hordoznak az

emberek több szép emléket, de mint korábban mondtam nem célom és nem is feladatomban a két rendszert összehasonlítani.

3.3 A kutatás módszere

Úgy véltem, hogy a legmegfelelőbb interjútypus az életútinterjú lesz.¹ Passzív szerepben szerettem volna maradni és csak kérdezni, ha szükség van rá. A háttérbe vonulni, hogy az alany saját tempója és kedve szerint tudja elmesélni életének történetét. A legtöbb esetben sikerült is ezt a technikát használnom és iránymutató jelleggel feltennem a kérdéseket, de volt két eset, ahol az érintettekkel nem sikerült ilyen módon elkészítenem az interjút. Ez a tény is beszédesnek bizonyul, habár az elemzés több energiát vesz igénybe.

Az interjú előtt biztosítottam az alanyokat, hogy teljes anonimitást élveznek és a hanganyagokat kizárólag a dolgozat elkészítésére használok fel.² Az első kérdések után szinte mindenki feloldódott és megfellekedezett a „mesterséges” szituációról. Tisztában voltam azzal, hogy az alanyok számára felkavaró emlékeket hozunk fel, de arra nem számítottam, hogy rám is ekkora hatással lesznek. Azt éreztem, hogy szerettek erről beszélni, mert legtöbbjük már lezárta életének ezen szakaszát, és így talán a feldolgozásban is segíthetett az interjú.

Céloban az volt, hogy a beszélgetés folyamán minél többet tudjak meg az interjúalanyról és elmélyítsem a párbeszédet. Az interjúval próbálok leképezni az olvasó számára az alany életvilágát. Mik foglalkoztatják, milyen ember ő maga, hogyan gondolkodik bizonyos kérdésekről. Nem általános véleményeket írnak le, hanem egyedi, saját látásmódjukkal mesélik el történeteiket. Megosztották tapasztalataikat az állami gondozásról azáltal, hogy beszéltek gyerekkorukról és családi életükről. (Kvale, 2005.)

Jennifer Mason adatgyűjtés helyett adatgenerálásról beszél és én is úgy érzem ez áll közelebb az igazsághoz. Nem kész adatokat dolgoztam fel, hanem a szükséges információkat elő kellett hoznom az alanyban. Nem egy mindennapi szituáció, hogy egy idegen az egész életét meg szeretné ismerni és olyan emlékekről kérdezi, amiket már elfelejtett vagy nem is akar emlékezni rájuk. (Mason, 2005.)

¹ Az interjú vázlata a mellékletekben megtalálható.

² A teljes interjú hanganyaga és írott verziója is a birtokomban vannak.

Elsődleges adatforrásnak természetesen az embereket tekintem. Emlékeik, elbeszéléseik, véleményeik, humoruk, érzéseik, cselekedeteik mind-mind segítségemre vannak. Ezek mellett nem elhanyagolható forrás a nyelvezetük, ahogy beszélnek, a történeteik, akár a családjuk, akikkel pár pillanatra találkozhattam, a képek, amiket mutattak vagy a helyszínen láttam. Az adatgyűjtésem nem a hangfelvétel elindításától a kikapcsolásáig tartott, hanem a kapcsolatfelvételtől egészen addig, míg el nem búcsúztunk egymástól. Így nem kis anyagmennyiséget kell feldolgoznom.

Több szempontból is nehéz a kutató munkája. Mint már az előbb említettem, sok adattal dolgozom, de ezeket sem szabad készpénznek venni. Kvantitatív kutatás folyamán nem olyan kiemelt probléma ez, mint a kvalitatív kutatásnál. Könnyen megeshet, hogy az alany akaratán kívül ellentmond korábbi állításának vagy a saját gondolatmenetébe belebonyolódik. Így résen kell lenni, hogy az elhallgatásokra és az ellentmondásokra felfigyeljünk és elkerüljük a későbbi félreértéseket.

Abból a szempontból is különleges az interjúk elemzése, hogy szubjektív adatokkal dolgozunk. Érzelmeket próbálunk megérteni, megmagyarázni és kontextusba helyezni. Steiner Kvale megközelítésében két típusú interjúer létezik. Az egyik a bányász, a másik az utazó. Én egyértelműen az előző kategóriába tartoztam az adatgyűjtés folyamán. A megkérdezettek birtokában voltak olyan információk, amiket nekem „elő kellett bányásznom” (Babbie, 2008.). Konkrét céllal fordultam az alanyokhoz, hogy megértssem milyen az állami gondozottak élete.

3.4 A kutatás helyszíne és ideje

Az alanyokkal telefonos megbeszélést követően mindenki számára megfelelő időben találkoztunk. Az adatfelvételek 2022. októberében zajlottak. Mindig felajánlottam, hogy számukra komfortos helyen találkozzunk. Így próbáltam elérni, hogy biztonságban érezzék magukat és könnyebben nyíljanak meg és tudjanak beszélni kellemetlen témákról is. Szerintem ezt kivétel nélkül el tudtam érni, és úgy érzem, hogy az összes érintett komfortosan bele tudott helyezkedni a helyzetbe egy kis idő után.

Az alanyok Veszprémben és vonzáskörzetében élnek vagy éltek. Ketten már nem tartózkodnak a megyében, így velük online zajlott az interjú. Egy megkérdezett házaspár egy veszprémi lakásotthonban él, ami a Családsegítő Szolgálat intézménye. Három alanyomat a munkahelyén látogattam meg. Külön irodákban találkoztunk, így megszakítás nélkül zajlott mindhárom beszélgetés. Két megkérdezett az otthonában

fogadott. Hozzájuk kicsivel nagyobb távot kellett megtennem, hiszen Balatonkenesén, valamint Peremartonban élnek. (Mindkettő nagyjából 16 kilométerre található Veszprémtől).

Az interjúk hossza változatos lett. Voltak, akik nagyon bőbeszédűek voltak és úgy éreztem, hogy szívesen beszélgetnek velem. Ilyen volt Gábor (19 éves, középiskolás, mozgássérült, nőtlen, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt), István (35 éves, nőtlen, katolikus pap, nevelőszülőknél felnőtt), valamint Kamilla (49 éves, elvált, édesanya, vendéglátóipari dolgozó, nevelőotthonban felnőtt). Mindannyiukkal 2,5-3 órát beszélgettem. Akadtak kevésbé nyitottak is. Karina és Kevin (lakásotthonban élő házaspár) röviden válaszoltak. A velük készült interjúk hossza alig éri el az 1 órát is. A többiekkel készített interjúk átlagosan 1,5-2 óra hosszúak. Bőséges kutatási anyagot gyűjthettem tőlük.

3.5 Kutatási kérdések és hipotézisek

A már fent említett kutatási kérdésekhez tartoznak hipotézisek, most ezeket szeretném ismertetni. A korábban már említett pár-, pályaválasztás és családalapítás dimenziókat később, az *Elemzés* című fejezetben fogom részletesen ízekre bontani.

Milyen állami gondozottnak lenni?

Ez a kutatási kérdés egy általános gondolatvezér. Mindig vissza-visszatértem ehhez a kérdéshez, ami a dolgozatom lényegét takarja. E mentén szeretném megismerni az esszenciáját az állami gondozott létnek. Tisztában vagyok vele, hogy teljes körű választ nem kaphatok, hiszen az elbeszéléseket meghallgathatom újra és újra, de át kellene élni ahhoz, hogy teljesen megérthessem. Azt állíthatom, hogy szerencsésnek mondhatja mindenki magát, aki nem értheti meg teljesen az állami gondozottság nehézségeit.

A felnőtt életben milyen hátrányokkal szembesülnek az állami gondozottak?

Első és teljesen nyilvánvaló tény, hogy hátrányt jelent nekik a szülők jelenlétének hiánya. Nincs meg az a szülői támogatás és háttér, amit ugyanúgy megérdemelnének, mint mindenki más. Az interjúkban azzal a kérdéssel kerestem a választ, hogy „Érezted-e, hogy az életed valamiben jobb vagy rosszabb, mint a kortársaidé?” és „Ma hogyan látod, miben más az életed, mint egy családban felnőtt embernek?”.

Hipotéziseim között volt az, hogy negatív hátráltatásban részesülnek az állami gondozottak, akár az iskolában, akár a munkaerőpiacon. Számítottam arra is, hogy a

közösség nem képes befogadni egy tőlük eltérő környezetben szocializálódott egyént, és ebből fakadhatnak súrlódások. Másik hipotézisem, hogy az állami gondozás alapvető tanult képességek hiányát jelenthetik. Itt gondolok például a főzésre, varrásra, szerelésre, kertészkedésre, amit egy gyerek a szülői házban tanul meg. Elsősorban a nevelőotthonoknál érdekes, hiszen a nevelőszülőknél családba kerül a gyerek és ugyanolyan esélyeket kaphat meg ezen a téren. Elgondolkodtam, hogy nekem gyerekként mennyit segítettek a szüleim a tanulásban. Egy állami gondozott esetében — főleg a nevelőotthonosoknál — ez hiányt jelenthet. Van-e bármilyen tanulási nehézsége annak, akik nem szülői házban nőnek fel?

A hiányos szülői mintákat hogyan pótolják az állami gondozottak?

Hipotézisem, hogy a szülői házból való ilyen korai kikerülés azt fogja eredményezni, hogy a szülőkről kialakult kép csorbul. Hatalmas hátrányokkal indul az, aki nem tud senkire egy kicsit is felnézni. Kik lehetnek azok az emberek, akikkel pótolják a szülőképet? Három esetre számítottam: testvér, nevelő vagy nevelőszülő és a pedagógus. Azt feltételezem, hogy ez a három leggyakoribb szerep, ami kiegészíti vagy helyettesíti az anya és apa képét. Alanyaim között mindegyikre találtam példát.

Az élet fontos megpróbáltatásainál milyen hatással van az állami gondozottakra származásuk?

Egyértelműen azt gondoltam, hogy hátráltatva érzik magukat az állami gondozottak a társadalomban. Hogy kiközösítik őket, hogy sokkal nehezebb nekik bizonyos dolgokat megtenni, mint a hagyományos családból származó társaiknak. Megkérdeztem az interjúalanyoktól, hogy érezték-e valaha, hogy hátráltatva lennének.

Az állami gondozás tud azonos feltételeket biztosítani, amiket egy hagyományos családból származó megkap?

Hipotézisem az volt, hogy bizonyos feltételeket tud biztosítani az állami gondozás. Itt gondolok a ruháztatásra, étkeztetésre, anyagi támogatásra. Emellett, mint egy iskola, a szocializációs közeget is tudja támogatni. Családban vagy gyerekek között van, akik hasonló szép élményeket tudnak biztosítani, mint egy hagyományos család.

4 Elemzés

Ez a fejezet megegyezik a szerző Állami gondozottak szocializációja. - Kilátások a felnőtt életben címen benyújtott/megvédett szakdolgozatának/diplomamunkájának a fejezetével.

Ebben a szakaszban a korábban ismertetett hipotézisek tesztelése és magyarázata mellett három dimenzió alapján tanulmányozom az interjúkat. Külön-külön elemzem, hogy a pályaválasztás, párválasztás és családalapítás hogyan alakult az állami gondozottak életében.

4.1 Korai emlékek

Mint már korábban említettem, számítottam arra a kutatás folyamán, hogy a közösség nem képes befogadni egy olyan embert, aki különbözik tőlük. Itt lehet szó akár óvodai, iskolai közegről, de akár a munkaerőpiacon való megkülönböztetésről. Alanyaim közül sokan beszámoltak hasonló esetről, de volt valaki, aki úgy vélte, hogy ő taszította ki önmagát a közösségből. *„Az iskolában ott azért volt ilyen megkülönböztetés, és negatív irányba. A gyerekek által is volt ilyen, tehát kiabáltak, hogy zabigyerek, meg mit tudom én, volt ilyen kiközösítés. Persze. Ezeket nem tudtam feldolgozni, hát ott, abban a helyzetben nem. Az áldozatszerepbe való beleállás, ez nyilván annak is köszönhető volt, hogy rengetegszer megverték.”* (Veronika, 43 éves, többszörösen elvált, házasságban, édesanyja, szociális munkás, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt). Érdekes, hogy később bántalmazó kapcsolatba került és nem csak gyerekként verték meg. Nehezen lépett ki ebből a szerepből, amibe saját bevallása alapján önmagát kényszerítette.

Érdekes volt, hogy egy másik alany így számolt be iskolás emlékeiről: *„Megkülönböztetés nem volt. Vagy én nem fogtam föl. Az ilyenek rólam lepereregtek. Mindig azt mondom, hogy azt, amit meg lehetett tanulni ott, azért azt megtanultam, hogy magadra számítsál. És csak magadban bizzál.”* (Mária, 63 éves, elvált, édesanyja és nagymama, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt) Így a hipotézisem bizonyos esetekben helytáll, de sokszor nem. Sok tényező játszik közre. Lehet, hogy valóban nem volt megkülönböztetés és a közösség valóban jó volt, de lehet, hogy erős személyisége kizárta a megkülönböztetést.

Feltételezem, hogy vannak bizonyos készségek, amiket az ember a szülői házból sajátít el. A megkérdezettek így vélekedtek arról, hogy hogyan tudták pótolni ezeket a hiányosságokat. Az alábbi idézetben az alany nevelőanyjáról beszél. *„Sokszor kérek tőle*

bármiben tanácsot, gyereknevelésben, vagy főzésben, ő tanított meg főzni. Úgyhogy én nagyon komolyan megtanultam főzni. Úgyhogy én bármit meg tudok csinálni, semmi nem akadály.” (Anikó, 38 éves, házasságban, édesanyja, szociális munkás, nevelőszülőknél felnőtt) Itt a nevelőanyára, valóban édesanyaként tekint az alany. Ahogy Mead is mondta, a gyermek látja, ahogyan anyuka főz és ezt a gyermek is elsajátítja, nyilván ebben az esetben ez a fajta tanulás később következett be, mint ideális esetben, de hátrányát le tudta küzdeni.

Ellenpélda, hogy az egyik megkérdezett, aki a nevelőotthonban nőtt fel, szakács lett. Így a hipotézisemet megcáfolja az a tény, hogy ezeket a megtanulható képességeket az ember pótolni tudja kellő munkával és időbefektetéssel. *„És én nagyon sok mindenben úgy voltam, hogy na, igenis segíték, odaálltam. Ugye a szakács keze alá dolgoztunk, de ugye nem mindenkinek engedték, de nekem megengedték. És akkor engem mindig érdekelt minden. És akkor egyszer felajánlották, hogy miért nem állok be diétás szakácsnak.”* (Dóra, 38 éves, elvált, édesanyja, szakács, nevelőotthonban felnőtt).

A családi élet minősége a gyermek iskolai teljesítményében meglátszik. A harmonikusan működő család segít és támogat. Ennek hiánya meglátszik a bizonyítványban? *„Tudtam, hogy miért kell. Odamentem hozzá, elvégeztem, aztán kész. Közepes tanuló voltam. Volt, amikor buktam, de hát melyik gyerek nem?”* (Karina, 20 éves, házasságban, édesanyja, munkanélküli, nevelőszülőknél felnőtt). Ebben az esetben nem is tanulási nehézségről van szó, hanem a motiváció hiányáról. Az alany a nevelőszülőktől kapta meg azt a „nógatást”, ami elvitte addig, hogy szakmája lehessen, de ahogy az előző idézetből is látszik, nem lelt semmi örömet a tanulásban.

Mint már korábban mondtam, a szülői kép pótlásaként három esetre számítottam (Ld. 3.5 fejezet). Először olyan esetet ismertetek, ahol az egyik testvér lépett a szülők helyére. *„Igazából én a testvéreim életében egy ilyen pótanys szerepet töltöttem be, mindig nekem kellett vigyázni a testvéreimre. Sokszor én gondoskodtam az élelmiszerről, hogy legyen. Azt pedig úgy kell elképzelni, hogy sokszor kéregettünk, és leginkább ugye én kéregettem, járókelőktől ilyesmi, hogy adjanak vagy kaját, vagy pénzt, hogy tudjunk venni.”* (Anikó, 38 éves, házasságban, édesanyja, szociális munkás, nevelőszülőknél felnőtt) Ez a példa jól bemutatja, hogy a testvérek közötti összetartás mennyire megkönnyíti a nehéz helyzeteket. Itt utalnék vissza a korábban már említett megállapításra, hogy a testvérek átsegítik egymást a nehéz helyzeteken. (Ld. 2.2 fejezet) Ebből is látszik, hogy törekedni kellene a testvérpárok közös elhelyezésére.

A másik feltételezésem szerint az édesanya és édesapa hiányát a nevelőszülő is tudja pótolni. Nem kell sokáig taglalnom, hogy egy sikeres nevelőszülői elhelyezés milyen értékes ajándék. Az egyik férfi alanyom szerencsésen ilyen anyához került és így számol be róla: *„De én szerintem, hát nem tudom, ez hülyén hangzik, de inkább olyan szeretnék lenni, mint amilyen nevelőanyukám. Csak mondjuk férfiben, férfiben, mert hogy ő az, akinek a legtöbb alapelvét én átvettem és folytatom.”* (Gábor, 19 éves, középiskolás, mozgássérült, nőtlen, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt)

Szintén fontos példa lehet a pedagógus személye. Az egyik nevelőotthonban felnőtt megkérdezett nem került soha nevelőszülőkhöz és viszonylag hamar kikerült a szülői házból. Lényegében idejekorán kellett felnőnie, így nála nagyon érdekes volt, hogy ki vagy kik lehettek példaképek számára. *„Olyan két-három ember van úgy összegyúrva. Illetve bent van a nevelőotthonban a legnagyobb részben, akkor bent van az itteni csoportnevelőm, az ottani csoportnevelőm, a magyartanárom, a pszichológia tanárom, tehát úgy innen is - onnan is összeszedtem a dolgokat, és amik hozzám közel álltak, gondolom, azok be is épültek.”* (Mária, 63 éves, elvált, édesanya és nagymama, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt)

Azt feltételeztem, hogy az állami gondozottak hátráltatva érzik magukat, ami könnyen megbéníthatja őket a megpróbáltatásoknál. Meglepő válaszokat kaptam: *„Hát ez nagyon érdekes. Nem. A megkülönböztetés az igen, tehát az azért volt általános iskolás koromban, akár az iskolában, akár itt kint a faluban is. Nyilván idő kellett mindenkinek, akit elfogadnak, megismernek. Főiskolás koromban inkább csodáltak, és nyilván volt benne sajnálat, de inkább csodáltak, hogy egy nevelőotthonos, idézőjelben addig eljutott, hogy elért valamit a sportban.”* (Kamilla, 49 éves, elvált, édesanya, vendéglátóipari dolgozó, nevelőotthonban felnőtt) Alanyom abszolút reálisan értékeli utólag a helyzetét és múltját. Tisztán látja, hogy a faluban, ahol volt a nevelőotthon, nem tudták olyan rugalmasan kezelni az állami gondozott gyerekeket és ez a közhangulatban is gyakran megjelent, elmondása alapján.

Egy másik megkérdezett gimnáziumi és kollégiumi éveire így emlékszik vissza: *„Olyan szinten élveztem az önállóságot, hogy én mindenféle ilyen típusú korlátot egyenesen nyűgnek éreztem. Tehát én élveztem azt, hogy nagyon önálló vagyok, intéztem a saját dolgaimat, és én ezért élveztem ezt a dolgot.”* (István, 35 éves, nőtlen, katolikus pap, nevelőszülőknél felnőtt)

Nagy tanulság volt számomra, hogy a hozzáállás mennyit tud javítani a helyzeten és mindkét eset szépen példázza, hogy a hátrányt könnyen előnnyé tudják formálni. A két alanyt egyértelműen pozitív példának lehet értékelni. Úgy gondolom, hogy az állami gondozás törekszik teljes körűen gondoskodni a gyerekekről. Anyagi támogatást kapnak és emellett szocializációs közeget is ad. Ezt a feltételezésemet többen alátámasztották: „Ugyanis én elmondhatom, mert én tényleg nem panaszkodhatom, mert mind a két helyen nagyon jó helyet fogtam ki. És ott is minden megvolt, csak annyi, hogy nem apa, meg anya fektetett le. Zsebpénz volt, ruhád volt, ettél, ittál, szórakoztál, ide vittek, oda vittek. Ha problémád volt, odamehettél bárkihez.” (Mária, 63 éves, elvált, édesanya és nagymama, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt)

Egy másik alany így emlékezett vissza: „Nekünk volt saját kertünk, amit a gyerekekkel együtt gondoztak. Voltak állatok, amik a gyerekeknek segítettek. Tehát ilyen dolgokat is csináltunk együtt, és rengeteg ilyen sportverseny. Emlékszem rá, hogy volt énekkar, ahova jártunk, és nagyon szerettem én is oda járni. Tehát voltak ilyenek, ki volt töltve az időnk mindig. Valahogy törődtek velünk. Akármennyire is sokan voltunk, mert tényleg egy ilyen nagy hálóteremre emlékszem, hogy emeletes ágyak és elég sok.” (Erzsébet, 72 éves, elvált, édesanya, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt) Alapvetően olyan hangulatot árasztanak a visszaemlékezések, mint egy táborozás. A gyerekek inkább kollégiumban érezhették magukat.

Emellett nagyon fontos még az utógondozás. Így a gyermeknek lakhatást kell biztosítani, hogy megkezdhesse életét. Egyik alanyom ezt nem használta ki és így emlékszik vissza: „Aztán amikor én eljöttem, akkor igazából rossz volt, mert tudtam azt, hogy maradhattam volna ott 26 éves koromig. Ugye 18 éves koromban jöttem el. 26 éves koromig maradhattam volna, gyűjtögethettem volna ott a pénzt, mert mondták, hogy milyen feltétellel lehet maradni.” (Dóra, 38 éves, elvált, édesanya, szakács, nevelőotthonban felnőtt)

Az előbb említett példák mind pozitív visszaemlékezések. Az egyik megkérdezettnek rossz emlékei maradtak meg a nevelőotthonban töltött évekről. „És a rendszerben nem volt az, hogy őt támogatjuk. Ezt úgy kell érteni, hogy 14 évesen így kiestem. Nyilvántartottak, hogy állami gondozott vagyok 18 éves koromig, de semmilyen támogatás. A támogatás az az volt, hogy a kollégiumban lakhattam, illetve a kollégiumban kaptam három étkezést, de se ruházat, se zsebpénz, semmim nem volt, és

ezt nem akarta senki felfogni és megérteni, hogy ez miért így van.” (Kamilla, 49 éves, elvált, édesanya, vendéglátóipari dolgozó, nevelőotthonban felnőtt)

Úgy érzem, hogy az állami gondozás sikeressége a nevelőotthon dolgozóin és a nevelőszülőkön múlik. Minél kedvesebbek, gondoskodóbbak a gyerekekkel annál pozitívabb visszaemlékezéseket hallunk. Akkor, amikor megkapják azt a gyengédséget, melegséget és szeretetet, amit a szülői házban nem tudnak megkapni. Az utólagos visszaemlékezések mind ezt támasztják alá. Minél könnyebben mennek az átmenetek és a váltások, annál kisebb a valószínűsége, hogy sérelmek maradnak meg az állami gondozásra gondolva.

4.2 Pályaválasztás

Ideális esetben az ember kikerül a családi fészekből fiatal felnőttként és elkezdi bontogatni szárnyait. Sokszor visszaesünk, de könnyebb mindezt feldolgozni és újra felállni, ha van egy erős és támogató családi háttér. Bele sem tudunk igazán gondolni, hogy egy állami gondozottnak milyen nehéz is ez, hiszen nincs az a puha párna, a család, ami felfogná az esést.

Fontos szempontnak tartom a családot, hiszen az állami gondozottak esetében ezt a támogatást nem tudták megkapni. Az tíz alanyom közül heten továbbtanultak és szereztek valamilyen felsőfokú (egyetemi vagy főiskolai) végzettséget, míg három szakmát tanult. Azt lehet megállapítani, hogy a továbbtanulás sokszor a közösség húzóereje miatt történt meg. *„Mondták, hogy menjek el óvónőképzőbe, Főtra gyermekvárosba, mert ott mindenki állami gondozott, nem lógnék ki a sorból.”* (Mária, 63 éves, elvált, édesanya és nagymama, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt). Így lett az alanyomból óvónő, miközben színészetet szeretett volna tanulni.

Az egyik alany arról mesélt, hogy egy felnőtt házaspár segítségével tudta előre lendíteni, hogy továbbtanuljon. *„Aztán a gimi után is pihentem egy évet, mert nagyon nem tudtam, mit akarok, és mivel mondtam, hogy sportoltam, így nekem egyenes út volt a Testnevelési Főiskola, amiért tulajdonképpen az itteni igazgatónak és a feleségének vagyok nagyon hálás, mert ők nem nagyon akarták, hogy elveszek így a világban, vagy sokkal több van bennem, és ezért istápoltak rendesen.”* (Kamilla, 49 éves, elvált, édesanya, vendéglátóipari dolgozó, nevelőotthonban felnőtt) Mint már említettem, a pedagógus szerepe könnyen szülői képként szolgálhat a gyermeknek (Ld. 4.1 fejezet).

4.2.1 Segítő szakmák

Érdekes és vártalan fejlemény volt az interjúk készítése és elemzése folyamán, hogy több alanyom is segítő szakmában dolgozik. Ketten szociális munkások, akik foglalkoztak már állami gondozott gyerekekkel. Egyikőjük katolikus pap, aki ifjúságpasztorációval foglalkozik. Nem klasszikus segítő szakma, de szerintem izgalmas, hogy van két óvónő a megkérdezettek között. Mindketten kisgyerekként kerültek el otthonról és egész életükben hasonló korúakkal foglalkoztak.

Egyikőjük találkozott hozzá hasonló sorsú gyerekekkel, hiszen Balatonkenesén volt óvónő, ahol akkor még működött a nevelőotthon: „*Tehát mi nagyon sok gyereket láttunk, meg nagyon sok helyen voltunk, és arról nem beszélve, hogy mivel ott is ugye tíz óvoda volt, akik állami gondozott gyerekek voltak. Amikor a nevelőknek hiányzott valaki, vagy valami olyasmiért, akkor mi mentünk le helyettesíteni. Nagyon sokat voltunk mi gyerekek között. Ott mindenki állami gondozott volt. Volt ott olyan, aki óvodás kora óta ott volt már. Tehát szinte ott nőtt fel. Az én osztályomban körülbelül hét ilyen gyerek volt. Aki kezdetektől fogva ott nőtt fel. Úgyhogy nem is tudja, hogy milyen volt a kinti világ. De jó életünk volt, mert tényleg nagyon jó programok voltak, kirándulások voltak. Hát Németországba mentünk két hétre nyaralni. Mondjuk kiemelkedő helyzetben volt amúgy is, de tényleg nagyon odafigyeltek.*” (Mária, 63 éves, elvált, édesanya és nagymama, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt)

Amikor az alanyokat a hivatásukról kérdeztem, az egyik szociális munkásként dolgozó így válaszolt: „*Én könnyebben meg tudtam nyílni ezeknek a gyerekeknek például, mert jobban el tudtam velük beszélgetni. Vagy ugye... azt tudni kell, hogy a 80 százaléka a gondozottaknak hátrányos helyzetű, roma származású. Így sokkal jobban elfogadtak engem, mint segítőtjüket. Tehát én igazából mondhatni, hogy egy példa voltam nekik. Nem mindenki tudott róla, hogy mi a helyzet, de volt, akinek elmondtam, hogy figyelj, én is voltam ilyen helyzetben, és így kerültem ki belőle. Tudom, hogy nehéz, de meg tudod csinálni.*” (Anikó, 38 éves, házas, édesanya, szociális munkás, nevelőszülőknél felnőtt)

Ő a roma származása és az állami gondozott helyzete által válhatott igazán jó szakemberré. Itt is hasonló esetet láthatunk, mint korábban, hogy az alany a hátrányát előnnyé tudta formálni, mivel a rábizottakkal kapcsolatos empátia könnyen kialakul a hasonló szocializációs folyamat megélése miatt.

Az interjúk elkészítésénél két megkérdezett is említett hasonlót: „*Én ott voltam a szobában, és nem tudom, engem ez foglalkoztatott, és én gyakorlatilag mindent annak rendeltem alá, hogy ez az önfejlesztés. Amiket én tapasztaltam, ahhoz én olvastam mindent, rengeteget, nagyon sokat.*” (István, 35 éves, katolikus pap)

Az alany az egyetemi éve alatt döbbsent rá az önismeret és önfejlesztés erejére. Beszámolt arról, hogy keveset ment társaihoz, hiszen hivatására készítette fel magát azáltal, hogy önmagát „edzette”. Nem bánta meg döntését utólag, hiszen így a gyerekkori traumáit és hátrányait előnyévé tudta formálni. Elengedhetetlennek tartja az ő papi hivatásában a kellő öntudatosságot, hogy a lelkivezettei körében tisztán és hitelesen tudjon tanítani és segítséget nyújtani. A helyes és fejlett önismerettel együtt a krisztusi tanítással tud igazán nagy segítséget nyújtani a rábízottak körében.

Egy másik érintett ezt mesélte: „*A feldolgozáshoz az kellett, hogy mondjuk ezt a dolgot megcsináljam, meg a terápiák, meg az önismereti munka, hogy ki tudjam ezt úgy mondani, hogy ne legyen ilyen lelkiismeret-furdalásom.*” (Veronika, 43 éves, többszörösen elvált, házasság, édesanya, szociális munkás, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt)

Így tudta feldolgozni a szülei hiányát, hogy később belőle is jó szülő és szakember válhasson. Megkérdeztem tőle, hogy szerinte hogyan lehetne fejleszteni a rendszert vagy egy kicsit is segíteni az állami gondozottak sorsán. Ezt a választ kaptam: „*Azért azok a gyerekek, akik ilyen lakásotthonban ülnek széttraumatizáltak, traumafeldolgozás kellene nekik. És a dolgozóknak szintén önismereti csoportos foglalkozások, mert nem fog működni. Ebben a munkakörben úgy, ahogy kellene.*” (Veronika, 43 éves, többszörösen elvált, házasság, édesanya, szociális munkás, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt).

Kiemelte, hogy a hátrányban szenvedő gyerekeknek segíthetnének ezáltal, hogy ha nem is teljesen egyenlő, de hasonló esélyekkel indulhassanak kortársaikkal mellett. Ennek elérése céljából a pszichoterápiát és csoportterápiákat javasolja, hogy a szakemberek átsegíthessék a gyerekeket a kríziseken. Így akár csökkentené a traumáik súlyát vagy a későbbi nehézségek feldolgozását segítené elő.

4.3 Párválasztás

Ebben a részben arra keresem a választ, hogy az emberek, hogyan és milyen szempontok alapján keresik életük párját. Mikor és miért kötnek házasságot, és ha úgy hozza az élet, miért válnak el egymástól. Miket keresünk a potenciális partnerekben? Hogyan jelennek

meg a szülői minták a folyamatban, és ha ilyenek nincsenek, akkor mennyire lehet sikeres egy házasság megkötése?

4.3.1 Miért kötünk házasságot?

Az állami gondozottak szempontjából ez egy kiemelt jelentőségű szempont. Az érintettek gyerekkorában a szülőkről kialakult kép vagy hiányos, vagy sérült. Ebből fakadóan az anya- és apakép befolyásolja a házasságról kialakított elképzeléseiket. Az egyik megkérdezett ezt válaszolta arra a kérdésre, hogy hogyan emlékszik vissza a szülei kapcsolatára:

„Elég vegyes volt, mert anyu nagyon sokat ivott az utóbbi időben, amire én emlékszem. Sokat csavargott, diszkózott, és ugye apu őt nem mindig kísérte. És voltak ebből nagyon sok viták, meg hát ugye a legrosszabb, amikor az apa veri az anyát.” (Dóra, 38 éves, elvált, édesanya, szakács, nevelőotthonban felnőtt)

Ebből is látható, hogy a férfi-női viszonyok sérültek. Később az alany ugyanúgy bántalmazó házasságban élt, amiről így számolt be:

„Akkor tudtam kijelenteni, hogy elváltunk, és hogy elköltözött, holott nem költözött el, csak kijelentettem, hogy hál' Istennek sikerült. Aztán kidobtam rendőrök segítségével, meg távoltartással. Mert ugye kétszer volt bántalmazás, egy év alatt kétszer, és akkor már elment...” (Dóra, 38 éves, elvált, édesanya, szakács, nevelőotthonban felnőtt) Látszott, hogy nehéz erről beszélnie. Lényegesen halkabban beszélt és többször elgondolkodott miközben mesélte házasságának történetét. Mead elmélete, miszerint szerepjátékot játszunk, amit gyerekként sajátítunk el, beigazolódní látszik. Bántalmazó családi körből kerül egy másikba, nem lépett ki abból a szerepből, amit édesanyjától látott, hogy a férfi (legyen az apa vagy férj) bántathja.

Az egyik alany ezt meséli szülei kapcsolatáról: *„Egyébként én úgy tudom, ahogy ők ezt mesélték még, hogy ez egy nagy szerelemnek induló kapcsolat volt, viszont mind a két részről tiltották a szülők, merthogy minden szülő jobbat várt volna, de hát ők meg egymást szerették. Úgyhogy viharosnak indult, de igazából nagy szerelem volt. És pont azért, mert szerintem ilyen hirtelen jött nagy szerelem, pont ezért is voltak ezek a viták. Nagyon hamar összeköltöztek, nagyon hamar jöttek a gyerekek.”* (Anikó, 38 éves, házas, édesanya, szociális munkás, nevelőszülőknél felnőtt) Ez a hirtelen jött nagy szerelem sok nehézséget okozott. A szülők a gyermekek gondozásáról már nem tudtak megfelelően gondoskodni. Nagyon érdekes, hogy az alany és férje az első gyerekük születése után sok

évvel házasodtak össze és tudatosan vagy tudattalanul, de ő lassabban kötelezte el magát jelenlegi párja mellett. Tudattalanul is óvta magát attól, hogy azt a (szerinte) rossz szerepet kövesse, amit szüleinél látott, hogy túl gyorsan, hamar és talán meggondolatlanul házasodjon és alapítson családot.

Egy másik megkérdezettnek nincs sok emléke a szüleiről, nekik nehezebben indult a szerelem. *„Én 1973-ban születtem, és nem egy szokványos házasságban, hanem anyukám dolgozott, és akkor ott apukámék itt voltak Magyarországon ((édesapja olasz származású)), a várpalotai bányában, akkor még ez működött, és hát ilyen „lettem-gyerek” vagyok, én így nevezem ezt a dolgot. Apukámnak nyilván volt két családja. Van két féltestvérem kint, jóval idősebbek, 70 körüliek, és anyukám próbált nevelni.”* (Kamilla, 49 éves, elvált, édesanya, vendéglátóipari dolgozó, nevelőotthonban felnőtt) Nem láthatott igazi, közeli családot, ahol anya és apa szeretik egymást és egységként működnek. Nem volt lehetősége arra, hogy kialakulhasson benne egy kép és a mead-i szerepjáték folytán internalizálhassa egy jó házasság képét. Később a házasságában sem tudott ilyet kialakítani. *„Hát nem igazán szerelemre épülő kapcsolat. Vagy nem mondanám azt, hogy arra épült. Nyilván szerettük egymást, tiszteltük és becsültük egymást, és a bizalom az 100 százalékosan megvolt, hiszen ő a 18 év alatt nagyrészt külföldön élt, és mi nem mindig követtük.”* (Kamilla, 49 éves, elvált, édesanya, vendéglátóipari dolgozó, nevelőotthonban felnőtt)

A megkérdezettek között van egy házaspár, akik mindössze húsz évesek. Nagyon érdekes volt, mennyivel másképp látja két ember ugyanazt az eseményt. Mindketten szakmát végeztek és tizennyolc évesen már dolgoztak és korán össze is házasodtak. A feleség ezt meséli kapcsolatukról: *„Mivel mi nagyon fiatalok vagyunk, mert tényleg brutál fiatalok vagyunk, ahhoz képest, hogy itt van két gyermek. Ez az a hullámvölgy. Főleg, hogy most már, ahogy vesszük az utolsó heteket, meg hónapokat rúgom, tehát én viselkedhetek úgy, mint egy gyerek. Nehezebben bírom már. Nyüglődök, sírok, hisztizek, olyan vagyok, mint a saját lánya. Mert hisztiből nincs hiány. De most felváltva hisztizünk.”* (Karina, 20 éves, házas, édesanya, munkanélküli, nevelőszülőknél felnőtt)

Az interjú óta már megszületett kislányuk, viszont egyikük sem tudta rendesen ellátni szülői feladataikat, így a két gyermek állami gondozásba került. A férj ellen eljárás indult, mivel bántalmazta gyermekeit. A férj, aki kissé székszavú volt, ezt mondta a házaseletről: *„Egy kicsit furcsa.”* (Kevin, 20 éves, házas, édesapa, munkanélküli, nevelőszülőknél felnőtt)

Mint már említettem (Ld. 2.4 fejezet) legritkábban az alábbi korban és feltételek mellett házasodnak: fiatal korban lévők, akiknek nincs munkaerő-piaci tapasztalatuk és idősebb korban, amikor már régóta aktív keresők. Ennek ellenére az egyik megkérdezett az iskolai elvégzése után rögtön férjhez ment, később, miután elvált, újr házasodott. Mindkét alkalommal a kisebbséget képviselte. Először minden munkatapasztalat nélkül házasodott meg, mindössze tizenhét évesen. *„Mikor végeztem a suliban. Júliusban lejöttem, augusztusban volt az esküvő. Hát nem is én voltam a leggyorsabb az osztálytársaim közül, mert 18-án kaptuk meg az érettségi bizonyítványt, 20-án volt a barátnőmnek az esküvője. Na, azért mondtam, hogy nem én voltam a leggyorsabb.”* (Mária, 63 éves, elvált, édesanya és nagymama, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt) Majd később középkorúként, aktív keresőként ment újra férjhez. *„Hát a Jóisten tudja, jött utánam mindig, mint a puli. Hát így valahogy összegabalyodtunk. Két év után mondtam, hogy én akkor ezt így nem vagyok hajlandó csinálni. Vagy így, vagy úgy döntsön, melyik lesz a... Hát aztán ez lett a nyerő. És most már 22 éve vagyunk együtt.”* (Mária, 63 éves, elvált, édesanya és nagymama, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt)

4.3.2 Kivel kötünk házasságot?

Az interjúkban megkérdezettek közül minden alkalommal olyannal kötöttek házasságot, akik azonos társadalmi közegekből érkeztek. A már előbb említett házaspárnál tűnik ki leginkább, hiszen mindketten állami gondozottak voltak és egy lakásotthonban ismerték meg egymást.

A feleség így meséli el megismerkedésük történetét: *„Hát, betöltöttem a 18-at, én elkerültem Zirc-re az otthonba, és ő is ott volt. Szívtuk egymás véré, aztán jött magától.”* (Karina, 20 éves, házas, édesanya, munkanélküli, nevelőszülőknél felnőtt) Férje ismét tömörebben válaszolt a kérdésemre: *„Hát az veszélyes volt.”* (Kevin, 20 éves, házas, édesapa, munkanélküli, nevelőszülőknél felnőtt)

Mint már említettem korábban, sok oka lehet annak, hogy házasságot kötünk. Rengeteg tényező játszik közre egyszerre. Az egyik alanyom még lázadókorát élte, amikor férjhez ment, elvált és ismét férjhez ment. Így számol be róla: *„Kirúgtak a középiskolából, elmentem dolgozni, az úgy nem volt egy jó emlék, hogy hova csöppentem így a gyerekek közül, és megismertem egy srácot, és elkezdtünk együtt járni. És hát azért egy nagy szó volt, hogy ő már bejárt hozzánk ugye udvarolni.”* (Veronika, 43 éves, többszörösen elvált, házas, édesanya, szociális munkás, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt) Utólag azt mesélte, hogy az esküvő előtt érezte, hogy nem biztos

a házasságban. A válás oka végül az lett, hogy férje többször bántalmazta. A következő házasságáról így mesél: *„Hát úgy, hogy megkérte a kezem, nem emlékszem, tehát hogy így... Hát ugye a nevelőszülők, igen. Tehát igen, ez volt a hazamenős, hogy mentünk együtt, és akkor megismerték a Gyulát, és hát nekik ez így nem fér bele, hogy valakivel, csak így együtt, vad házasságban fogok élni. Gusztustalan történet ez. És hogy azért úgy kitagadtak, amiért összeházasodunk, és így. Tehát, hogy jól van, akkor mégis együtt vagyunk. Tehát, hogy nem nagyon görcsöltük rá, hogy mi lesz így 35 év múlva velünk, hogy együtt maradunk vagy sem. Ha nincsenek a nevelőszüleim kizárt, hogy összeházasodunk.”* (Veronika, 43 éves, többszörösen elvált, házas, édesanya, szociális munkás, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt) Itt elég szembetűnő, hogy a nevelőszülők elleni lázadásból ment hozzá a férjéhez, ami nem tartott sokáig. Felnőtt és családot szeretett volna alapítani, amit vele nem tudott. Így elváltak és ma már férje és gyermekei vannak.

Ahogy az előző alanynál is motiváció volt, hogy tartozzon valakihez a következő megkérdezett is hasonló okok miatt mondott igent a lánykérésre. *„Hát gyorsan is, tehát három hónap ismeretség után ő megkért engem feleségül, én meg úgy gondoltam, hogy végre van valaki, aki igazán az én családom, de nem volt jó választás.”* (Erzsébet, 72 éves, elvált, édesanya, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt)

A legfiatalabb alany mindössze 19 éves. Még soha nem volt házas, így arról mesélt, hogy mit keres egy lányban. *„Legyen becsületes, igényes, normális, életrevaló, és nekem az már teljesen jó. Tehát én lehet, hogy nekem magasak az elvárásaim, de engem anyukám úgy nevelt, hogy konzervatívként, hogy legyenek meg az alapszabályok, és nagyon sok az alapszabály, amire már mások azt mondhatnánk, hogy ez rengeteg szabály, de nekem ezek a dolgok fontosak, és én abszolút úgy gondolok erre az életre, hogy ez egy lehetőség.”* (Gábor, 19 éves, középiskolás, mozgássérült, nőtlen, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt) A történetből kitűnik, hogy a nevelőanya tudott olyan háttérrel biztosítani számára, ami alapján meg tudja fogalmazni, hogy milyen számára az ideális nő.

4.3.3 Destruktív házasságok

Az egyik legérzékenyebb témának a házasságok bizonyultak. Mint már említettem alanyaimnak a fele már elvált korábbi házastársától. Sokszor éreztem, hogy nehéz a témáról mesélniük, hiszen súlyos terheket cipelnek ezek az emberek.

Erről az állami gondozott alanyaik meséltek: *„Örömmel. Sikerült elválnom. Hát egy nagy kő esett le a szívemről, semmi közöm nem volt ahhoz az emberhez, de nincs semmi. Azt mondtam, hogy akkor itt van elegendő egy újabb bántalmazás után. És akkor mentem, bementem a bíróságra, mondtam, hogy én ezt szeretném lezárni.”* (Veronika, 43 éves, többszörösen elvált, házasság, édesanya, szociális munkás, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt)

Egy másik megkérdezett így emlékszik vissza: *„Ugye azért a mindennapos veszekedés, kiabálás, meg az a kérdőre vonás, hol voltál, kivel voltál, miért beszéltél, miért voltál? Ugye, abban az időben, mivel ő itt lakott, és már nem volt jó a viszonyunk. Abban az időben nem mertem menni sehová, akkor már jött a 26 nem fogadott hívás, hogy hol vagytok, meg mit csináltok, meg minek mentek, meg nagyon-nagyon csúnya volt. És akkor már egy idő után már úgy voltunk, hogy itt laktunk bent a két gyerekkel, meg én a nagyszobában. Ő a kishálószobában, és a zárt ajtóknál aludtunk, és hallottuk, hogy visítanak, hogy ordít, hogy veszekedik, hogy mondja magát éjjel kettőkor.”* (Dóra, 38 éves, elvált, édesanya, szakács, nevelőotthonban felnőtt)

A férjek felől tanúsított magatartásnak rengeteg oka lehet. Mivel az ő háttérüket nem ismerjük, így nehezen lehet megállapítani, hogy mik is voltak a motivációk. Mindkét esetben az alanyok említették, hogy alkoholproblémákkal küzdöttek férjeik, de nem tudunk pontos összefüggést megállapítani.

Az állami gondozottak esetében a megkérdezettek közül, akit bántalmazott felnőttként párjuk, mindenki beszámolt arról, hogy a szülei között volt durva veszekedés vagy erőszak. Itt összefüggést tapasztalhatunk, hiszen a pontatlan és rossz szülői minták miatt destruktív házasságot kötöttek, ahonnan a beszámolók alapján nem volt könnyű szabadulni. Az említett esetekben kivétel nélkül a válás jelentette a megoldást. *„Ebből nagyon sok vita volt, meg hát ugye a legrosszabb, amikor az apa veri az anyát, és ott van mellette még három kicsi, és ugye én voltam a legidősebb. Hát próbáltam őket óvni, meg hát ugye ez egy szerencsénk volt, hogy a nagymama apunak az édesanyja, ő mindig velünk volt.”* (Dóra, 38 éves, elvált, édesanya, szakács, nevelőotthonban felnőtt) Ezt mesélte alanyom a szülei kapcsolatáról, ami a legkevésbé sem mondható ideálisnak, és sajnos a házassága is hasonló fordulatot vett. *„Mert ugye kétszer volt bántalmazás, egy év alatt kétszer, és akkor már ment az a... júliusban. És következő év februárban volt csak belőle ügy, de az még csak egy ilyen meghallgatás volt. És még akkor júliusban még itt lakott, és július végén vagy augusztusban valahogyan itt nem. A második bántalmazásnál az is*

július volt, igen, az is július 14. Azon a napon dobtam ki.” (Dóra, 38 éves, elvált, édesanya, szakács, nevelőotthonban felnőtt) Súlyos dolgokon ment keresztül, és mielőtt elmesélte volna ezt a történetet behajtotta az ajtót, hogy lánya, a másik szobában ne hallhassa. Már pár éve történt az eset, a férj még mindig börtönben van, de hihetetlen sebeket okozott ez benne is és gyermekeiben is.

4.3.4 Válás

Ahogy már az előbb említettem, vannak bizonyos problémák (családon belüli erőszak, házastárs bántalmazása), amikor leggyakrabban a válás hoz enyhülést. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy amint aláírták a papírokat minden teheről megszabadultak, de egy nagy mérföldköve lehet a gyógyulásnak, ezért mondhatjuk, hogy egy házasság felbomlása sokszor traumák befejező akkordja. A kutatásban megkérdezettek emlékei és elbeszélései mind erről tanúskodnak.

Az állami gondozott alanyaim közül majdnem mindenki volt már életében házas vagy jelenleg is az, közülük öt életében legalább egyszer már elvált és a többi három nem kötött házasságot válása óta. Ez egy váratlan és számomra meglepő fordulata volt a kutatásnak. Korábban már kifejtettem, hogy miért házasodnak az emberek, mikor és kivel, most arra keresem a válaszokat, hogy miért válnak el.

Nagyon fontos lenne, hogy házasság előtt nemcsak a másikat, hanem önmagunkat is sokkal jobban megismerjük. Ezáltal felkészültebben léphetünk az oltár elé. Az állami gondozott alanyaim között többen mondták, hogy túl fiatalon mentek férjhez. *„És utána gyorsan megismerkedtem a gyermekeim apjával, és viszonylag hamar teherbe is estem, mert talán egy kicsit féltem önmagamtól is. És talán szerettem volna az életemben egy olyan normát húzni, ami a társadalomban megfelelő? Nem tudom.”* (Kamilla, 49 éves, elvált, édesanya, vendéglátóipari dolgozó, nevelőotthonban felnőtt)

Egy másik alany így emlékszik vissza: *„Akkor mi össze fogunk házasodni. Már az időpont le volt foglalva, és az esküvő előtt a konyhában ültünk a szüleimmel, nevelőszülőkkel, és mondtam, hogy én nem akarom ezt a házasságot. És azt mondta az én nevelőapám, hát jó, ha te nem akarod, de ő ide bejár, hát nem gondolod, hogy majd ezt mi így engedjük, de tedd meg. Ha nem mész hozzá, akkor leveszünk a nevünkről, és oda mész, ahova akarsz. Tizenkilenc éves voltam.”* (Veronika, 43 éves, többszörösen elvált, házas, édesanya, szociális munkás, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt)

Mindkét említett házasság később válással zárult. Az általam vizsgált mintában, azokban az esetekben, ahol már volt válás, kivétel nélkül a nő kezdeményezte a válást. Leggyakoribb válóokok voltak az alkoholizmus, a megcsalás és a korábban már említett bántalmazás. Így mesélnek erről:

„Na és a válás meg úgy történt, hogy a férjem ugye a kocsmából jött haza, későn, mit tudom én, tíz után, tizenegy körül, és elkezdett... olyankor volt hangoskodás. Elkezdte mondogatni, hogy hát én nem tudom, hogy miért vagyok ilyen. Pedig szeretlek benneteket. És, hogy szóljál már, úgyis tudom, hogy hallod. És azért képes volt ugye, akinek a fejében van ital, mondani, mondani, mondani.” (Erzsébet, 72 éves, elvált, édesanya, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt)

„Sajnos bennem akkor tudatosult, amikor jöttek elő ezek a hazugságok, hogy kiderültek az például, hogy letagadott engem és a gyerekeket, hogy ők nem a gyerekei. Azt mondta, hogy én a tesójának vagyok a felesége. Holott férj és feleség voltunk, hogy a gyerekei nem az övék, hogy akkor utána már kiderült a barátnője, aki együtt volt vele. Ő hát tudta, hogy az én gyerekeim, azok az ő gyerekei végül is. Akkor már azt is elfogadta. És akkor mondtam, hogy szedd össze a cuccodat, és költözz oda. És akkor fogta magát, elment.” (Dóra, 38 éves, elvált, édesanya, szakács, nevelőotthonban felnőtt)

„Hát az, hogy azt mondtam, hogy akkor itt van elegendő egy újabb bántalmazásnál. És akkor mentem, bementem a bíróságra, mondtam, hogy én ezt szeretném lezárni, de hát ugye vicces volt ez is, mert a kedves nevelőszüleim ugye megértették, hogy elválunk, viszont ez egy alkoholista tag volt. Apámnak meg volt bora, amit ő csinált. A válásunk után is még ő odajárt borért.” (Veronika, 43 éves, többszörösen elvált, házasság, édesanya, szociális munkás, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt)

4.4 Családalapítás

Az utolsó dimenzió, ami szerint elemezni fogom az állami gondozottakkal készült interjúkat, a családalapítás. Arra keresem a választ, hogy milyen feladatai vannak a szülőknek és a családnak, milyen mintákat követnek az emberek és a gyerekkori otthonunk hogyan jelenik meg a nevelési módszereinkben. Az anya és gyermeke közötti kapcsolat hogyan alakul ki és miért jelentős. Ezek mellett érdekel, hogy a sérült vagy hiányos családról alkotott kép milyen nehézségeket támaszt az állami gondozottak életében és erre hogyan találják a megoldásokat.

4.4.1 Család intézménye

Az általam megkérdezettek közül a legtöbbjüket a deviáns mikrokörnyezet miatt emelte ki a családsegítő szolgálat. Mint már korábban említettem, több esetben megjelent a családon belüli erőszak és a hátrányos anyagi okok. Az egyik alany így emlékszik vissza: *„Nagyon nem emlékszem, csak arra emlékszem, hogy ugrottunk ki az ablakon, és menekültünk. Aztán utána meg a másik férfival, amikor összejött, akkor onnantól kezdve meg hol ettünk, hol nem ettünk, hol csavarogtunk, hol otthon voltak, hol nem volt, sokat voltunk egyedül. Tehát nem. A szomszédok feljelentése alapján vittek el.”* (Mária, 63 éves, elvált, édesanya és nagymama, nyugdíjas, nevelőotthonban felnőtt)

„Apukám az nagyon sokat volt börtönben, úgyhogy őrá emlékszem nyilván, de hát egyszer kiment, egyszer bejött, úgyhogy nem sokat volt velünk. Anyukám nem lehet úgy, ahogy tudott abban a percben. Viszont mivelhogy teljesen elhanyagolt minket, nagyon sokszor voltunk felügyelet nélkül. A szomszédok sokszor jelezték ezt a problémát. Gondolom akkor, hogy most már a gyámhivatal fele, vagy családsegítő fele.” (Anikó, 38 éves, házasságban, édesanya, szociális munkás, nevelőszülőknél felnőtt)

„Lelki és testi bántalmazott voltam. Apukámtól. Nem, nem kellett szólnom, elég volt, ha megnézték a fejemet, hogy kék-zöld volt az egész fejem, az egyik logopédus szólt.” (Karina, 20 éves, házasságban, édesanya, munkanélküli, nevelőszülőknél felnőtt) Ahogy már korábban említettem, ezekben az esetekben könnyen és gyakran előfordulhat, hogy a bántalmazott gyermek, később gyermekét bántalmazni fogja. Erről az interjúmban nem tett említést Karina, de a családsegítő munkatársai említették nekem, hogy gyermekeik már állami gondozásban vannak, mivel sem ő, sem férje nem tudott róluk gondoskodni és bántalmazta a gyerekeket.

„Állítólag, valami ilyesmit hallottam, de nem volt megerősítve ez a forrás, hogy bántalmazás, gyerekbántalmazás volt. És ez volt igazából az ok, amiért aztán engem elvettek a családtól. Engem, aztán a testvéreimet is a későbbiek során, de engem így csecsemőként gyakorlatilag ezért vettek el.” (István, 35 éves, nőtlen, katolikus pap, nevelőszülőknél felnőtt)

Mindegyik esetben szembevetőd a deviáns mikrokörnyezet. A szülők anyagi helyzete közrejátszik, és az ebből adódó feszültségek, amiket sajnos a gyermekén vezettek le. Itt is kimondottan fontos a pedagógusok és a környezet szerepe. A gyermekén

megjelenő testi jeleket vagy lelki nehézségeket figyelni kell, hogy elkerülhessük a nagyobb bajt.

4.4.2 Anya-gyermek kötődése

Az állami gondozottak esetében kiemelt kérdés lehet a nevelő vagy nevelőszülővel kialakított kapcsolat. Ebben a szakaszban szeretném összehasonlítani az édesanya és nevelőanya közötti különbségeket.

Ezt támasztja alá az is, amit az állami gondozott alanyaim meséltek saját nevelőszüleikről. *„Hát nagyon határozott, sokszor szigorú, viszont nagyon sok mindent köszönhetek neki. Pont azzal, hogy szigorú volt. Mert úgy gondolom, hogy normális felnőtt vált belőlem. És ugyanezeket a módszereket, gyereknevelési módszereket igyekszem a saját gyerekeimnek is átadni. Úgyhogy, de attól függetlenül, hogy szigorú volt, persze kedves is volt, meg látta bennem azt, hogy tehetséges vagyok, hogy tovább kell tanulnod, tanuljál, lesz belőled valaki. Tehát, hogy hitt bennem. De ez a mai napig is így van. Sokszor kérek tőle bármiben tanácsot gyereknevelésben, vagy főzésben ő tanított meg főzni (...) Úgyhogy igazából nekem jó élményeim vannak róla. Meg mondom, a mai napig tartjuk a kapcsolatot.”* (Anikó, 38 éves, házasságban, édesanya, szociális munkás, nevelőszülőknél felnőtt)

Egy másik alanyom nem nevelőanyjaként, hanem anyjaként hivatkozik arra a nőre, akinél már 10 éve él. Így mesél róla: *„Mondhatnám azt, hogy árva vagyok, mert nem ismerem a szüleimet, de én, ha megkérdezed, hogy árva vagyok, azt mondom, hogy nem, addig, amíg az én anyukám él.”* (Gábor, 19 éves, középiskolás, mozgássérült, nőtlen, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt) Ezek után Harlow (Oláh, 2006) kísérleteit alátámaszthatom, hogy valóban kialakulhat olyan erős szülő-gyermek kapcsolat két látszólag idegen között, mint biológiai leszármazottak között. Erről tanúskodnak az előbb említett alanyaim is.

4.4.3 Öröklés vagy környezet?

Az örökbefogadás esetén sokszor aggályként jelenik meg, hogy egy deviáns viselkedésű szülőtől származó gyermek is „rossz útra” tér, vagy a nevelésen múlik mindez. Azok a gyerekek, akik csecsemőkorban kerülnek nevelőcsaládhoz, kire fognak hasonlítani? A deviancia a genetikai állományba van kódolva vagy mindez tanult viselkedés, ami egy „ideális” családba kerülés esetén nem jelent problémát?

A két egymással szembenálló nézőpont (Konrad Lorenz és Daniel S. Lehrman vitája), mely szerint a viselkedést a gének vagy a tanult formák határozzák meg (Ld. 2.5. fejezet) nehéz igazságot tenni. Az állami gondozott alanyaik között senkinek sem könnyű feladat megbirkózni a szülőcsaládjuktól kapott terhekkal. Az egyik állami gondozott interjúalany így gondol vissza szüleinek: *„De az én szülő-fogalmamhoz hozzátartozik az is, és ez nagyobb volumenben, hogy ott állt a betegágyam mellett, hogy nevelt, elviselte a hülyeségeimet, a kamaszkoromat, meg mindent. (...) Tehát azon kívül, hogy ők a vérszerinti szülők, azon kívül nincsen más varázsserejük, és innentől kezdve igazából nekem az, hogy vérszerinti szülő, ez nekem nem jelent olyan húzóerőt, hogy akkor most hú, akkor most én mit tudok. Tehát ez nem. Tök jó, meg oké. Köszönöm az életemet és hálás vagyok nyilván, de más kapcsolódásunk nincsen.”* (István, 35 éves, nőtlen, katolikus pap, nevelőszülőknél felnőtt)

Az alanyaik között van több édesanya, akik meséltek arról, hogy milyen nehézségeket okoz nekik származásuk a gyereke-nevelés terén. Így számoltak be erről: *„Tehát láttam valamiféle megoldókulcsot, hogy el tudtam dönteni, hogy az jó vagy rossz. Vagy az én személyiségemhez vagy az én megítélésemhez közel áll-e, vagy sem. De az ilyenekre nem volt. Vagy, hogy például, hogyha kíváncsi volt a gyerekem, mikor engedjem meg neki, hogy belekóstoljon a sörben, vagy, hogy vegyek-e neki vízpipát, mert azt szeretne.”* (Kamilla, 49 éves, elvált, édesanya, vendéglátóipari dolgozó, nevelőotthonban felnőtt) Ahogy a szülei kapcsolatából nem tudta megtanulni azt a szerepet, hogy hogyan is legyen jó anya és gondoskodó szülő, így nehezebben és sokkal tudatosabban kellett minden döntését meghoznia. Ezáltal beigazolódik Mead (1973) szerepjáték elmélete, miszerint mintaadó szerep nélkül hiányosságok alakulhatnak ki a szocializáció folyamán.

Egy másik megkérdezett így emlékszik vissza: *„Hát azért ezek, hogy hogy fogok én bánni egy kisgyerekekkel. De ilyen gondolatok, hogy szabad-e egyáltalán nekem gyereket vállalni? Hogy tudok-e kötődni normálisan? Mit fogok nekik nyújtani? A fizikai ellátás még az volt a legkisebb, mert azt meg lehet tanulni. De hogyan lehetek én jó anya? Hát nem volt minta előttem. De hát egyedül voltam.”* (Veronika, 43 éves, többszörösen elvált, házasság, édesanya, szociális munkás, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt)

Mindezek mellett sok-sok munkával és befektetett idővel és energiával tudták hátrahagyni magukban ezeket a történeteket. *„Tehát, hogy ez egy úgy látszik, nálam ez egy folyamatos dolog a fejlődés és a fejlesztő fejlesztés. És nagyon-nagyon sok mindent alakítottam és javítottam magamon. Segítséggel is, meg egyénileg is, egyéniben is”*

(István, 35 éves, nőtlen, katolikus pap, nevelőszülőknél felnőtt) Van egy bizonyos szint, ami után már terápia útján lehet feldolgozni bizonyos dolgokat. Erre utal az, hogy segítséggel alakította önmagát. Egy másik megkérdezett is beszél hasonlóról. *„Ahhoz, hogy most már tudok erről így beszélni, hogy mi az, amit ők beletettek. Ki tudom mondani azt, hogy ez nem volt anya-gyerek, vagy apa-gyerek kapcsolat. Ahhoz az kellett, hogy mondjuk ezt a munkát csináljam, meg a terápiák, meg az önismereti munka, hogy ki tudjam ezt úgy mondani, ne legyen lelkiismeret-furdalásom. Hálás vagyok nekik.”* (Veronika, 43 éves, többszörösen elvált, házasság, édesanya, szociális munkás, nevelőotthonban és nevelőszülőknél felnőtt)

Az előbb idézett alanyok ebből a szempontból nagyon jó példák, hiszen mindegyikük szép és rendezett életet él, és szerető család veszi őket körül. Így a rossz mintákat hátra tudták hagyni, és személyiségükben nem jelenik meg semmilyen öröklött deviancia.

5 Összegzés

Ez a fejezet megegyezik a szerző Állami gondozottak szocializációja. - Kilátások a felnőtt életben címen benyújtott/megvédett szakdolgozatának/diplomamunkájának a fejezetével.

Az állami gondozottak hatalmas hátrányból indulnak már gyerekkoruk kezdetén. A sok nehézség, amiket a családi élet jelentett, örök életre traumaként jelenik meg. Ezen túl elmondható, hogy sok szép és nagyon értékes életet ismerhettem meg a kutatás folyamán.

A vizsgált sorsok mindegyikére jellemző, hogy sokat tettek azért, hogy életük olyan fordulatot vehessen, hogy büszkének lehessenek önmagukra. Sok önfejlesztés és önismereti óra kellett ahhoz az alanyoknak, hogy feldolgozhassák a múlt nehézségeit. Mindenki egytől egyig elmondta, hogy ahhoz, hogy ők túl tudták élni a megpróbáltatásokat, olyan emberi környezetre volt szükségük, ahol támogatták és szerették őket. Ez esetenként eltérő. Ilyen a nevelőszülői háttér, partner, pedagógus vagy szociális segítő aktív, támogató jelenléte.

A kutatás folyamán boncolgattam, hogy a párválasztás, pályaválasztás és családalapítás milyen nehézségekkel jár az államilag gondozottak esetében. Mindegyik esetben elmondható, hogy a hiányos vagy hiányzó szülői támogatás a legnagyobb nehézség. Az a családi háttér, ami segít meghozni a döntéseket és akkor is támogat, ha nehézség adódik. Kifejtettem, hogy a családi kör, ahonnan származnak, milyen károkat

okozhat vagy okozott életükben, és ez milyen hátráltatást jelentett alanyaimnak. Ilyen a bizonytalanság vagy az önbizalom hiánya. Ezen tényezők pedig mind hatással voltak az alanyaim minden nagyobb döntésére akár, ha a pályaválasztásra, párválasztásra vagy a családalapításra gondolunk.

A legfontosabb kutatási kérdésem, hogy milyen is az állami gondozottak élete. Milyen mintákat kapnak az állami gondozottak? Hogyan pótolják a hiányos szülői mintákat? Életükben milyen hatással van rájuk származásuk? Hipotézisem volt, hogy a mindennapokban negatív megkülönböztetésben részesülnek akár az iskolában vagy munkaerőpiacon. Feltételeztem, hogy vannak képességek, amiket a gyermek nem tanul meg otthon, és később hiányként jelenik meg. Úgy gondolom, hogy a szülőkről kialakult kép csorbul és nehéz nekik később gyereket nevelni, hiszen nem tudják, hogyan „működik” az anya vagy az apa. Hipotézisem volt ezek mellett, hogy az állami gondozás biztosítani tudja azokat a feltételeket, amikkel a gyermek el tudja kezdeni felnőtt életét.

Általánosságban elmondható, hogy a szülők hiánya az élet nagyon sok periódusában hátrányt jelenthet. Erről az alanyaim is beszámoltak. Ilyen nehézségek: tanulásban való támogatás hiánya, gyereknevelési minták, negatív megkülönböztetés, bizonyos képességek hiánya és még sorolhatnám. Ezekben legkönnyebben a nevelőszülők, testvérek vagy pedagógusok tudnak segíteni. Emellett fontos azt is megjegyezni, hogy az állami gondozás meg tudja adni a gyermeknek azokat a feltételeket, amiket egy család szokott. Természetesen az ideális otthoni közeg pótolhatatlan, de a nevelőintézetek vagy nevelőszülők hasonló sikerességgel fel tudják nevelni a gyermeket és minden hiányosságot később tudnak valamilyen formában pótolni. Természetesen fontos, hogy milyen emberek veszik körül a gyermeket, hiszen azt a melegséget és közelséget, amit a családnak kéne biztosítania, nem tudják úgy pótolni, ahogyan a gyakorlatias dolgokat.

Az elemzésben három dimenziót vettem górcső alá. Ezek a pályaválasztás, párválasztás és családalapítás. Mi alapján választanak pályát az állami gondozottak? Ilyenkor legtöbbször a pedagógus szerepe volt számottevő, hogy hitt a gyermek fejlődésében és végigkísérte útján. Érdekes, hogy többen segítő szakmát választottak, miközben ők is hasonló közegből érkeztek. Sokszor beszélhetünk ilyenkor a helperszindrómáról, amikor a saját nehézségeiket palástolva a megmentő álarca mögé bújnak az emberek. Ennek oka lehet még a rejtett narcisztikus szükséglet, amikor nem a másíért segít, hanem azért, hogy ő jobban érezhesse magát.

A párválasztás sok dimenzió alapján történik. Ezek a kor, társadalmi közeg, vallás, család státusza, iskolai karrierút és munkaerő-piaci szerepvállalás. Nem kell sokat taglalni, hogy sokszor ezek hiányosak az állami gondozottak számára. Azokban az esetekben, amikor nem tisztázottak a körülmények, könnyen előfordul, hogy destruktív, bántalmazó kapcsolatban vagy házasságban él az ember. Ilyenkor a legáltalánosabb kiút a válás. Sokszor ez azért alakul így, mert a házasság előtt a másikat és önmagunkat sem ismerjük meg kellően. Sokszor megesik ez, ha túl korán házasodnak össze az emberek. Ez gyakran előfordul az állami gondozottaknál, pusztán azért, hogy érezzék, hogy tartoznak valakihez.

A családnak a legfőbb feladata az elsődleges szocializáció. Sok funkciója van emellett, ilyen a reprodukció, gazdasági funkció, pszichés védelem, gondoskodás és a kulturális funkció. Az állami gondozottak esetében ezek a funkciók nem jelennek meg vagy hiányosan működnek. Legtöbbször a gyermekeket azért emelik ki családjuk köréből, mert a mikrokörnyezet nem megfelelő vagy deviáns. Megjelent a családon belüli erőszak, bántalmazás vagy a szülők nem tudták ellátni a gyermek alapvető igényeit. Érdekes emellett, hogy állami gondozottként kire tudnak anyaként tekinteni. Sok esetben a nevelőszülő tud igazi édesanya is lenni a gyermek szemében, de van, hogy ő sem tud olyan erős lenni, hogy anyaként tudjanak rá tekinteni. Akiknek nem volt ideális anya-kép gyerekként (akár a nevelőanyától), nehezebben tudnak bizonyos gyereknevelési kérdésekkel megbirkózni. Ami egy hagyományos családból származónak teljesen egyértelmű és automatikus, az egy állami gondozottnak nem feltétlenül az.

A kutatásnak nem célja a régi és új állami gondozási rendszert összehasonlítani, de érdemes lenne egy külön vizsgálatot annak szentelni. Emellett érdekes lenne, hogy a társadalom hogyan gondol az állami gondozottakra. Mennyire fogadják be őket? Szerintük milyen nehézségekkel küzdenek?

Fontos, hogy a családot mint biztos háttérrel ugyan nem lehet pótolni egy gyermek életében, de kiemelten fontos a közösség ereje. A jó nevelőszülői hálózat és a szociális segítők feladata meghatározó ezekben az érzékeny esetekben, hogy a gyerekek a hátrányaik ellenére a felnőtt életben, ha nem is egyenlő, de hasonló esélyekkel indulhassanak, mint a családból származó társaik.

6. Felhasznált irodalom

Bagdy Emőke (1999). Altruizmus, segítő hivatás, személyiség. In Kállai János & Gál Béla (szerk.), *Az első találkozás jelenségvilága a segítő kapcsolatban* (pp. 10-22). Budapest, Janus/Osiris Kiadó.

Babbie, Earl (2008). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó.

Bálint Anita, Hódi Ágnes & Gál Anikó (2018). A testvérek elhelyezése a magyar gyermekvédelmi rendszerben: jogszabály és gyakorlat. In Karlovitz János Tibor (szerk.), *Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szakmódszertanok köréből* (pp. 195-202). Komárno, International Research Institute s.r.o.

<http://www.irisro.org/pedagogia2018januar/52BalintAnita-HodiAgnes-GalAniko.pdf>

(levétel dátuma: 2023. 01. 10.)

Bognárné Kocsis Judit (2016). A családi nevelés és a szülői hivatás sajátosságai, feladatai. *Collegium Doctorum: Magyar Református Teológia* 12(2), 348–371.

Bóné Veronika & Hegedüs Réka (2018). A biztonság dimenziói és a pályaválasztás. A Szülés-születés longitudinális kutatásának vonatkozó eredményei. In Karlovitz János Tibor (szerk.), *Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szakmódszertanok köréből* (pp. 180- 186). Komárno, International Research Institute s.r.o.

<http://www.irisro.org/pedagogia2018januar/46BoneVeronika-HegedusReka.pdf>

(levétel: 2022. 11. 12.)

Bukodi Erzsébet (2001). A házasságkötés időzítése az egyéni életutakban. *Statistikai Szemle* 79(4–5), 312-334.

Bukodi Erzsébet (2002). Ki, mikor és kivel házasodik? A házasság helye az egyéni életútban és a történeti időben. *Szociológiai Szemle*, 12(2), 28-58.

Conte, Jon R. & Schuerman, John R. (1987). The Effects of Sexual Abuse on Children. A Multidimensional View. *SAGE Journal of Interpersonal Violence* 3(1-2), 380-390.

Erikson, E. (2002). *Az emberi fejlődés nyolc szakasza*, Osiris kiadó.

Gáspár Rita (2017). Az anya-gyermek kötődés összehasonlítása örökbefogadott illetve vér szerinti gyermekek esetén. *Acta Sana*, 12(2), 13-19.

- Giddens, Anthony (1995). *Szociológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Haller, Max (1981) Marriage, Women, and Social Stratification: A Theoretical Critique. *American Journal of Sociology* 86(4) 766–795.
- Itzés Nóra (szerk.) (2006). *A magyar nyelv nagyszótára I*. MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Jakabházi Béla Botond (2015). A lelkeszek és a helper-szindróma. *Keresztény Magvető*, 121(2), 225- 242.
- Kovály Erzsébet (2022). A segítő személye. *Gondoskodás*, 1(2), 16-27.
- Körniek László (1988). A család szerepe a gyermek- és fiatalkorúak szocializációjában. In: Tóth Tibor (szerk.), *Tanulmánykötet Hoóz István tiszteletére* (pp. 33-44.) Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar
- Kvale, Steinar (2005). *Az interjú: Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest, Jászöveg Műhely Kiadó.
- Lengyel Zsuzsanna (1990). Miért válunk, miként válunk?. *Valóság*, 33(8), 76-84.
- Lőrincz László (2006). A vonzás szabályai – Hogyan választanak társat az emberek?. *Szociológiai Szemle*, 16(2), 96-110.
- Mason, Jennifer (2005). *A kvalitatív kutatás*. Budapest, Jászöveg Műhely Kiadó.
- Mead, George Herbert (1973). *A pszichikum, az én és a társadalom*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Oláh Attila (2006). *Pszichológiai alapismeretek*. Budapest, Bölcsész Konzorcium.
- Szokolszky Ágnes (2002). Öröklés-környezet: Mit is jelent az „is”? *Magyar Pszichológiai Szemle*, 57(1), 51-84.
- Tóth Olga (1999). *Erőszak a családban*. Budapest, TÁRKI.

Jogi hivatkozások:

1901. évi VIII. törvénycikk <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90100008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D35>

1997. évi XXXI. törvény <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>

2002. évi IX. törvény 38. §.53/A.
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0200009.TV>

A Magyar Köztársaság Alkotmánya, 67.§. (1) bek.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

Magyarország Alaptörvénye Alapvetés L) cikk 1. cikkely
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

7. Mellékletek

7.1 Plágiumkeresés eredménye

<https://ppke.sharepoint.com/:b:/s/szoc-szakdolgozat/EcaoQCZ0F69Bk5adSoNMIwEBeYuaQv562Pg3sgfeEJtiBQ?e=DLcbks>

7.2 Táblázat az alanyokról

Név	Kor	Nem	Családi állapot	Gyermekek	Foglalkozás
Gábor	19 éves	férfi	nőtlen		végzős gimnazista (mozgássérült)
Karina	20 éves	nő	házas	2 gyermek édesanyja	munkanélküli
Kevin	20 éves	férfi	házas	2 gyermek édesapja	munkanélküli
István	35 éves	férfi	nőtlen		katolikus pap
Anikó	38 éves	nő	házas	2 gyermek édesanyja	szociális munkás
Dóra	38 éves	nő	elvált	2 gyermek édesanyja	szakács
Veronika	43 éves	nő	többszörösen elvált, jelenleg házas	3 gyermek édesanyja	szociális munkás
Kamilla	49 éves	nő	elvált	4 gyermek édesanyja	vendéglátóipari dolgozó
Mária	63 éves	nő	elvált	2 gyermek édesanyja és 4 unoka nagymamája	nyugdíjas
Erzsébet	72 éves	nő	elvált	2 gyermek édesanyja	nyugdíjas

7.3 Interjúvázlat

1. Gyerekkor

Mesélj a gyerekkorodról!

Hol születted, éltél gyerekkorodban?

Milyen környezetben nevelkedted?

Vallásos szellemiségben nevelkedted? Hol születted, éltél gyerekkorodban?

Milyen környezetben nevelkedted?

Milyen volt az otthonod?

Hányan éltetek együtt?

Utólag visszagondolva értékeld a gyerekkorodat!

Vallásos szellemiségben nevelkedtél?

Mesélj a családról!

Kiket vallottál akkor a családnak?

Ismertél akkor vérrokonokat?

Milyen viszonyban álltál a szüleiddel?

Ki volt igazán meghatározó személy akkoriban?

Kire néztél fel?

Mesélj az óvodáról!

Hova jártál óvodába?

Szeretted az ott töltött éveket?

Mit szeretted csinálni?

Milyen személyiség voltál akkor?

Kikkel barátkoztál?

Megmaradtak barátságok ebből az időszakból?

Mesélj a kisiskolás éveidről!

Hova jártál általános iskolába?

Hogyan élted meg az iskolába kerülést?

Szeretted az ott töltött éveket?

Mit szeretted csinálni?

Milyen személyiség voltál?

Milyen tanuló voltál az iskolában?

Kikkel barátkoztál?

Megmaradtak barátságok ebből az időszakból?

Kihez ragaszkodtál a leginkább?

Miket tartottál értéknek? Mi volt fontos? Milyen szellemiségben neveltek?

Milyen meghatározó emlékeid vannak a gyerekkorból?

Mit gondolt ekkor a családról?

Hogyan képzelte el a jövőjét?

2. Serdülőkor

Mesélj a középiskoláról!

Volt nagyobb környezetváltás?

Miért ebbe a középiskolába mentél? Ki miatt választottad ezt a középiskolát?

Milyen hatással volt rád?

Szeretted az ott töltött éveket?

Mit szerettél csinálni?

Milyen személyiség voltál akkor?

Mi volt a szereped osztályon belül?

Hogyan éreztetted magadat az osztályban?

Volt olyan eset, hogy hátrányt szenvedtél, mert nem normális családban élsz?

Mennyire jelent ez valójában stigmát ebben a korban?

Kikkel barátkoztál?

Hogyan emlékszel vissza a barátod családi környezetére?

Hogy éreztetted magadat a barátod családja körében?

Megmaradtak barátságok ebből az időszakból?

Mesélj a középiskolai szerelmekről!

Hogyan alakult az életedben a párválasztás?

Hogyan kerültél közel lányokhoz?

Mesélj az első szerelmedről/kapcsolatodról?

Mikor voltál először szerelmes és ez hogyan befolyásolta a kapcsolatodat a barátaiddal?

Mit tettél a párkapcsolatba kerülés érdekében?

Hogyan gondolkodtál a családalapításról?

Hogyan viszonyultál a fiú-lány barátságokhoz?

Most, hogy látod az akkori éned? / Változtatnál bármin a múltban?

Ki volt a legnagyobb hatással rád?

Milyen érzés visszaemlékezni ezekre az évekre?

Változott az Istenképed kamaszkorodban?

Miket tartottál értéknek?

Mit tartottál a legfontosabbnak akkoriban?

Milyen céljaid voltak az életben?

Továbbtanulás? Önállósodás?

Milyen sikerekre és kudarcokra emlékszel a kamaszkorodból?

Milyen volt a kapcsolatod a nevelőiddel?

3. Fiatal felnőttkor

Mesélj a fiatal felnőttkorodról!

Továbbtanultál?

Hol tanultál tovább?

Mi befolyásolt a továbbtanulásban?

Hogyan élted meg a környezetváltást?

Milyen volt az egyetemi közösség?

Dolgoztál?

Hol dolgoztál?

Mi alapján választottad ezt a munkát?

Hogyan élted meg a környezetváltást?

Milyen volt a közösség?

Megmaradtak barátságok ebből az időszakból?

Mi volt kiemelten fontos az életedben?

Mennyire volt jelen az életedben a nevelőd?

Miben érezted esetleg másnak magad, mint a családban nevelkedett fiatalok?

Mesélj a későbbi évekről!

Mikor önállósodtál?

Milyen kapcsolataid voltak ekkor?

Mikortól érzeted magadat felnőttnek?

Mik voltak a céljaid? Mennyire volt elhivatott ezekkel kapcsolatban?

Ugyanazt az értékeket képviselted, mint amiben nevelkedtél?

Hogyan alakult az Istenképed ebben az időszakban?

Kikkel beszélted meg a fontos kérdéseidet?

A párválasztás hogyan alakult az életedben?

Hogyan gondolkoztál a családalapításról?

Hogy élted meg az intézetből való kikerülést? Mikor és milyen okból történt ez?

Nehézségek, örömek mik voltak ebben?

4. Érett felnőttkor

Mesélj a későbbi életedről!

Miket tartottál értéknek?

Mivel foglalkoztál?

A vallás mennyire volt jelen az életedben?

Hogyan alakult a családi életed? Mik voltak a terveid akkoriban?

Kik támogattak téged?

A baráti viszonyaid hogyan változtak?

Mit csináltál a szabadidődben?

Hogyan viszonyultál a házassághoz? Milyen jövőképed volt ekkor?

5. Jelen és jövő

Mit tartasz a legfontosabbnak a mai életedben?

Ki áll hozzád a legközelebb jelenleg?

Szerinted hogyan ítél meg a környezted?

Kivel/kikkel élsz együtt? Mennyire érzed ezt a helyet otthonodnak?

Általánosan, milyen probléma foglalkoztat a leginkább?

Miért fontos ez neked? Kivel beszélsz róla?

Mesélj a jelenlegi céljaidról!

Mennyire vagy elégedett a jelenlegi életeddél?

Milyen emberekkel kerülsz szívesen kapcsolatba?

Ma hogyan látod, miben más az életed, mint egy családban felnőtt embernek?

6. Mit tartasz még fontosnak, amiről nem beszéltünk?